

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

JAPAN I HIROHITO U 1945. GODINI

Diplomski rad

Andrej Aleksandrov

Mentor: Dr. sc. Tvrтко Jakovina

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. UVOD	2
2. JAPANSKO CARSTVO DO PREDAJE	3
2.1 PODIJELJENO VODSTVO, MIROVNA I PRORATNA FRAKCIJA	3
2.1 VLADA KUNIAKIJA KOISA.....	5
2.3 KANTARO SUZUKI I PREGOVORI S SSSR-OM.....	9
2.4. POTSDAMSKA DEKLARACIJA I ATOMSKE BOMBE.....	14
2.4. CAR PRIHVAĆA DEKLARACIJU.....	20
2.5. HIROHITO I PITANJE KRIVNJE	23
3. OKUPACIJA JAPANA DO KRAJA 1945. GODINE	26
3. 1. SUOČAVANJE S ISTINOM.....	26
3. 2. IZ DIKTATURE U DEMOKRACIJU.....	33
3. 3. PITANJE CARA	40
4. ZAKLJUČAK	46
5. POPIS LITERATURE	47

1. UVOD

Japansko je Carstvo bilo ustavna parlamentarna monarhija koja je svoj ustav donijela 1890. godine. Taj je ustav još znan kao Ustav Meidi, po tadašnjemu japanskom caru. Sastojao se od 76 članaka, a prvih 17 bilo je posvećeno caru. Japanski je car uživao najveći ugled u Japanu. On je bio božanstvo i glavni simbol države, suverenost države temeljila se upravo na caru zbog njegova božanskog podrijetla, ali on nije bio autokratski monarh, nego je sva izvršna moć bila u vladi, koja je vladala u ime cara. Japansko je Carstvo 1945. godine bilo na rubu poraza u ratu protiv Saveznika, a ovaj se diplomatski rad bavi ulogom cara Hirohita i načinima kojima je japansko vodstvo željelo spriječiti bezuvjetnu kapitulaciju, jedini oblik predaje koji su Saveznici htjeli prihvatiti. Veliki istočnoazijski rat, japansko ime za Rat na Pacifiku, pokrenut je napadom na Pearl Harbour 7. prosinca 1941. godine bez službene japanske objave rata i trajao je do 15. kolovoza 1945, kada je Hirohito, uslijed američkog napada atomskim bombama i sovjetske objave rata, pristao na bezuvjetnu kapitulaciju. Rad tematizira i prvih nekoliko mjeseci američke okupacije Japana, kada je SAD nametnuo reforme i demokratizaciju društva, u čemu je imao pomoć Hirohita, koji je svojim položajem u japanskom društvu utjecao na njihovu uspješnu provedbu. Naglasak je rada na caru i njegovu položaju u Carstvu te na glavnim ličnostima u japanskoj politici tijekom 1945. godine koje su utjecale na carevu odluku o predaji.

2. JAPANSKO CARSTVO DO PREDAJE

2.1 PODIJELJENO VODSTVO, MIROVNA I PRORATNA FRAKCIJA

Japansko Carstvo pokrenulo je rat protiv SAD-a i nakon početnih uspjeha 1941. i 1942. godine bilo je poraženo u ključnoj pomorskoj bitci kod otoka Midway¹. SAD preuzima inicijativu na bojištu i Japanska carska vojska i mornarica gube bitku za bitkom. Japan je početkom 1945. godine išao prema katastrofi, koju vojska nije željela priznati. Dio političkog vrha koji se protivio ratu s SAD-om 1941. godine počeo je početkom 1944. godine planirati smjenu tadašnjega premijera Hidekija Tođa, a nakon Tođove smjene u srpnju 1944. godine tajno su manevrirali prema postizanju uvjeta za mir kojim bi Carstvo opstalo. Plan vojske za pobjedu u ratu s SAD-om bio je uništiti Američku pacifičku flotu i tako zagospodariti Pacifikom. Vojska je vjerovala da je pobjeda protiv SAD-a moguća samo u *odlučujućoj bitci*² kojom bi Japan SAD-u nanio poraz zbog kojega bi Amerikanci bili prisiljeni tražiti mirovne pregovore s Japanom, i vojska će na toj *odlučujućoj bitci* inzistirati do kraja rata. Početni optimizam u Tođovu kabinetu i nada u brzu pobjedu nad SAD-om, koji su bili potaknuti uspjesima u prvim mjesecima Rata na Pacifiku, splasnuli su s japanskim porazima. SAD je postepeno preuzimao dominaciju na Pacifiku, a Tođov kabinet prolazio kroz krizu.

Neuspjeh kod Solomonskih otoka 1943. godine i američko osvajanje Maršalovih otoka početkom 1944. godine uvjerili su malen broj onih koji su bili bliski japanskome tronu da će rat završiti japanskim porazom i nestankom Carstva. Kairska deklaracija, koju su 1. prosinca 1943. godine donijeli predstavnici vlasti SAD-a, Velike Britanije i Čang Kaj-Šekove Kine, nagovijestila je Japanu da je cilj Saveznika njegova bezuvjetna kapitulacija, što je značio nestanak Japanskoga Carstva sa svim njegovim prekomorskim teritorijima.³ Od objave Deklaracije cilj Japana bio je

¹ Preokret na pacifičkom bojištu uslijedio je nakon pomorske bitke kod Midwaya u lipnju 1942. godine, gdje je Japanu nanesen poraz od kojega se do kraja rata nije uspio oporaviti. Naime, broj japanskih nosača aviona, koji su bili ključni za prevlast na moru, bio je prepolovljen.

² Koncept *odlučujuće bitke* dolazi iz Rusko-japanskoga rata iz 1905. godine gdje je Japanska carska mornarica u bitci kod Cušimskog tjesnaca nanijela poraz ruskoj mornarici i uništila dvije trećine ruskih ratnih brodova, dok su gubitci na japanskoj strani bili minimalni. Ta je bitka *de facto* završila rat. *The Battle of Tsushima Strait*, <https://www.history.com/this-day-in-history/the-battle-of-tsushima-strait> (7. 11. 2018).

³ *Tri velika saveznika bore se u ovome ratu kako bi kaznili japansku agresiju. Svrha ove koalicije jest oduzimanje teritorija koji je Japan okupirao ili oduzeo od početka Prvoga svjetskog rata. Mandžurija i Formoza bit će vraćeni Republici Kini. Japan će isto tako biti protjeran sa svih ostalih teritorija koja je oduzeo nasiljem i motiviran pohleptom. Spomenuti Saveznici težit će i oslobađanju porobljenoga korejskog naroda.* http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html (8. 11. 2018)

spriječiti bezuvjetnu kapitulaciju, ali pitanje kako će Carstvo opstati razdvojilo je politički vrh u dvije frakcije, obje, dakako, uvjerene da rade samo u najboljim interesima za opstanak *kokutaija*.⁴ Vojska, koja je upravljala vladom do kraja rata, činila je proratnu frakciju. Smatrala je da će vojnim pobjedama ili odlučujućom bitkom spriječiti kapitulaciju i održati *kokutai*. Krajem 1943. godine, kada je donesena Kairska deklaracija, prilika za odlučujuću bitku nestala je uslijed japanskih poraza i američkog napredovanja prema Japanu, ali vojska nije htjela priznati da je rat izgubljen. Militaristi, koji su držali svu moć u vladi i koji su svaku kritiku na račun vojske gledali kao izdaju Japana, ostali su na vlasti i nakon pada Tođova kabineta, bez obzira na poraze koje su nizali.

Mirovna je frakcija pak vjerovala da će Japan na kraju biti poražen i da bi bilo potrebno ukloniti utjecaj vojske na cara ne bi li se rat završio, a sa Saveznicima postigao mir koji bi garantirao opstanak *kokutaija*. Vojska je dominirala u vlasti od uspostave Tođova kabineta u listopadu 1941. godine i mirovna je frakcija morala djelovati tajno. Koiči Kido, čuvar carskoga pečata od 1940. godine, bio je najbliži Hirohitov savjetnik i on je s Fumimarom Konoeom⁵ i nekolicinom *đunšina*⁶ činio mirovnu frakciju. I Kido i Konoe činili su opoziciju vojsci i militaristima u 1941. godini, kada se činilo da je rat s SAD-om neizbježan. Kido je smatrao da je za pobjedu protiv militarista u vlasti ključan Hirohito, koji je podržavao Tođa i rad njegove vlade vjerujući da je moguće da se odlučujuća bitka još dogodi.⁷ Hideki Tođo bio je najmoćniji japanski ministar iz razdoblja Carstva. Kada mu je Hirohito dao premijerski mandat u listopadu 1941. godine, Tođo je zadržao i položaj ministra vojske. Da bi suradnja države i vojske bila još uža, u veljači 1944. godine preuzeo je ulogu glavnoga zapovjednika vojske i ministra municije. Ali bez obzira na to što je u rukama držao toliko moći, Hirohito je natjerao Tođa na ostavku nakon što je

⁴ *Kokutai* je japanski pojam koji u doslovnome prijevodu znači nacionalna politika, ali sam pojam nije nikada točno definiran. Pojam potječe iz prvih japanskih kronika *Kođiki* i *Nihon-šoki* iz 8. stoljeća. i povezan je sa carevom božanskom ulogom u Japanu. Bio je zabranjen nakon rata i danas se više ne koristi. Opstanak *kokutaija* u kontekstu u kojemu ga upotrebljavaju Japanci u Drugom svjetskom ratu znači opstanak Japanskoga Carstva sa Carem kao vrhovnim poglavarom. *Kodansha* 1983(4): 262-264

⁵ Fumimaro Konoe (1891–1945), japanski političar i tri puta premijer prije rata s SAD-om.

⁶ *Đunšini* koji su činili mirovnu frakciju bili su bivši premijeri koji su bili prisiljeni dati ostavku zbog agresivnog djelovanja vojske protiv njih. Radilo o protivnicima militarizma i rata protiv SAD-a, poput Keisukea Okade, japanskoga admirala koji je bio premijer protiv kojeg su u veljači 1936. godine mladi ekstremisti u vojsci pokrenuli puč s ciljem atentata na njega. Keisuke je preživio puč, ali je u strahu za svoj život podnio ostavku na mjesto premijera. Ostali su članovi bili Micumasa Jonai, Mamoru Šigemicu i kontraadmiral Sokiči Takagi, koji su upozoravali na nemogućnost pobjede u ratu s SAD-om i Velikom Britanijom još 1941. godine.

⁷ Hata 2007: 54.

SAD preoteo Marijansko otočje Japanu u srpnju 1944. godine.⁸ Marijansko otočje smatrano je dijelom *apsolutnog obrambenog pojasa*⁹ i njegov je pad u ruke Amerikanaca stavio Japansko otočje u domet američkih bombardera B-29 koji su mogli polijetati s Marijanskog otočja.¹⁰ Tođova smjena bila je korak naprijed za mirovnu frakciju, ali i dalje nisu mogli postaviti čovjeka koji će završiti rat, i to zbog vojske, koja je mogla srušiti vladu ostavkom ministra rata. Bez obzira na to što je rat išao u smjeru japanske kapitulacije, mirovna je frakcija znala da vojska neće popustiti i da će se rat nastaviti dok njezin utjecaj ne oslabi.

2.1 VLADA KUNIAKIJA KOISA

Kako je proces nalagao, Kido se nakon Tođove ostavke konzultirao s đunšinima da bi odabrali novoga premijera koji će voditi vladu. Mirovnoj su frakciji poželjni kandidati bili princ Higašikuni¹¹ i admiral Micumasa Jonai¹². Jonai je bio protiv rata s Amerikancima i smatrao je da Japan treba početi mirovne pregovore s SAD-om, ali on se nije dugo zadržao na mjestu premijera jer nije bio po volji vojske. Tijekom svoga premijerskog mandata, od siječnja do srpnja 1940. godine, Jonai je njegovao prijateljske odnose s SAD-om i Britancima, što je bilo u suprotnosti s tadašnjom pronjemačkom i profašističkom politikom vojske, zbog čega je kao premijer bio nepoželjan. Bio je prisiljen dati ostavku jer je ministar rata Šunroku Hata¹³ dao ostavku i Jonai nije uspio naći kandidata iz vojske koji bi popunio Hatino mjesto.¹⁴ Naime, tijekom premijerskoga mandata Kokija Hirote 1936. godine obnovljena je praksa da ministri vojske i mornarice mogu biti samo visokopozicionirani generali odnosno admirali. Time je vojska uvijek imala dva čovjeka u vladi, ministra rata i ministra mornarice, zbog čega je kandidat za premijera morao odgovarati vojsci. Higašikuni je bio spreman preuzeti premijersku poziciju i završiti rat predajom, ali njegovo bi imenovanje sigurno dovelo do pada te vlade i ponovnih izbora, što nije odgovaralo nikome. Jonai je predložio političkog anonimca Kuniakija Koisa. Koiso je kandidiran

⁸ Shillony 1991: 54.

⁹ Eng. *absolute national defence zone*, naredbena politika dogovorena u rujnu 1943. godine, a označavala je teritorij koji je trebao biti obranjen kako bi Japan mogao uspješno nastaviti rat. Uključuje Kurilske i Marijanske otoke, zapadnu Novu Gvineju, Sundu i Burmu. <https://ww2days.com/japan-adopts-absolute-defense-perimeter-strategy.html> (18. 11. 2018)

¹⁰ Pike 2015: 807.

¹¹ Naruhiko Higašikuni (1887–1990), Hirohitov tast i general u Japanskoj carskoj vojsci.

¹² Micumasa Jonai (1880–1948), japanski admiral i političar. Jedan od članova mirovne frakcije.

¹³ Šunroku Hata (1879–1962), japanski vojni maršal, militarist, poslije rata osuđen za ratne zločine u Tokijskom procesu.

¹⁴ Bix 2001: 306.

za premijera zato što je bio bivši general, ali je bio prihvatljiv i mirovnoj frakciji jer je jedini drugi kandidat kojega su đunšini predložili bio Hisaiči Teraučī, maršal i glavni zapovjednik svih japanskih snaga u jugoistočnoj Aziji. Hirohito se privatno sastao s najnovijim đunšinom Tođom, koji je iznio da je Koiso bolji kandidat zato što bi imenovanje Teraučija naštetilo moralu jedinica u jugoistočnoj Aziji.¹⁵ Kido je isto tako smatrao da je Koiso bolji kandidat za mjesto premijera jer je imao više političkoga iskustva – Koiso je svoju karijeru izgradio u vojsci, gdje je došao do titule generala, ali se 1938. povukao iz vojske i počeo se baviti politikom. Kada je pozvan u Tokio da bude imenovan premijerom, Koiso je bio guverner Koreje.

Koiso je premijerom postao 22. srpnja 1944. godine te je zajedno s Jonaijem sastavio novu vladu. Jonai je preuzeo Ministarstvo mornarice i nakon sastavljanja vlade nije se više miješao u rad premijera. Prijašnji premijer Tođo je prilikom preuzimanja svoga premijerskog mandata zadržao položaj glavnog zapovjednika vojske te je time osigurao direktnu vezu između vlade i vojske.¹⁶ Koiso nije imao prednost da istodobno drži funkciju ministra vojske i premijera, pa je, da osigura suradnju vojske i vlade, u kolovozu 1944. godine uspostavio Vrhovno ratno vijeće. Vijeće su činili premijer, ministar vanjskih poslova, ministri vojske i mornarice te vrhovni zapovjednici vojske i mornarice. Prvotno je Vijeće zamišljeno kao veza za uspješnu suradnju i komunikaciju vojske i vlade u daljnjem nastavku rata, ali zbog ratnih prilika i činjenice da su u njemu sudjelovali najvažniji članovi vlade Vijeće je ubrzo postalo mjesto gdje su se donosile ključne odluke za nastavak rata. Važno je napomenuti da su odluke Vijeća morale biti jednoglasno donesene. Vijeće se sastajalo dva puta tjedno u Carskoj palači. Na sjednice je često dolazio i Hirohito, iako je svoje mišljenje držao za sebe.¹⁷ Uspostava Ratnoga vijeća bila je najveći doprinos završetku rata, iako Koiso, kada ga je osnovao, nije mogao znati da će Vijeće biti ključno u odluci o završetku rata. Vojska je računala da će gotovo uvijek imati jednog svog čovjeka u Vijeću, koji je bio dovoljan da se odluke koje nisu bile po njihovoj volji ne provedu.

¹⁵ Jedan je od mogućih razloga zašto je Tođo glasao protiv Teraučija i njihovo rivalstvo. Teraučī je bio izuzetan zapovjednik i u nadi da svoga konkurenta odstrani, Tođo ga je početkom rata imenovao zapovjednikom svih jugoistočnih snaga, a kasnije je i promoviran u maršala, što je bila titula iznad Tođove generalske; Shillony 1991: 65.

¹⁶ Vojska je Ustavom Meidi iz 1890. legalno djelovala izvan moći premijera i nije mu bila dužna odgovarati. Time je vojska u vrijeme rata djelovala autonomno. Službeno je vrhovni zapovjednik svih japanskih snaga bio car, ali u praksi su glavnu riječ imali glavni zapovjednici vojske ili mornarice. Hideki Tođo je tijekom svoga premijerskog mandata zadržao svoj položaj glavnoga zapovjednika vojske, čime je imao upravnu vlast i nad vojskom i nad vladom.

¹⁷ [The United States Strategic Bombing Survey, Japan's Struggle to End the War](#), 1 July 1946. 4. (6. 11. 2018)

Koisoov premijerski mandat trebao je donijeti preokret u ratu s SAD-om, ali stanje vojske i mornarice sredinom 1944. godine to mu je onemogućilo. Koiso je nastavio Tođovu politiku apsolutnog obrambenog pojasa, odobrio je korištenje samoubilačkih jedinica *kamikaza* i počeo je pripreme za obranu matičnih japanskih otoka, što je uključivalo pohranjivanje i skladištenje zaliha sirovina, ratne tehnike, hrane te vojne vježbe za civile u slučaju invazije, koje su se počele provoditi u kolovozu 1944. godine.¹⁸ Za njegova mandata Japan je doživio poraze koji su i teoretski uništili mogućnost da japanske snage pruže otpor američkima. Na ogromnom području koje su zaposjele japanske flote i armije kraj 1944. i početak 1945. godine obilježila su zbivanja koja su na kraju dovela do potpunog uništenja japanske mornarice i na korak do potpunog poraza. U listopadu 1944. započelo je američko iskrcavanje na Filipine s primarnim ciljem prekida komunikacije između jugoistočne Azije i matičnog japanskog arhipelaga, a unatoč relativno brzom pobjedi nad glavninom obrambenih snaga, borbe na Filipinima nastavile su se do predaje Japana; u studenom 1944. započeo je i saveznički napad na Burmu, koja je do srpnja iduće godine bila oslobođena; od veljače do ožujka 1945. godine vodila se krvava bitka za otok Ivo Āima, koji su napadači osvojili tek po uništenju gotovo cjelokupnog japanskog garnizona,¹⁹ od početka travnja do potkraj lipnja trajala je podjednako bespoštedna bitka za otok Okinawu, u kojoj su američke trupe pretrpjele velike gubitke.²⁰

Glavnina japanske ratne mornarice, uključujući i mornaričko zrakoplovstvo s pripadajućim nosačima aviona, uništena je u nizu bitaka od druge polovine 1942. do kraja 1944.²¹, a trgovačka je mornarica krajem 1944. i tijekom prve trećine 1945. pretrpjela ogromne gubitke u američkom podmorničkom ratu. Ono što je toga proljeća još preostalo od njezina brodovlja bilo je izuzetno osjetljivo na kampanju zračnog polaganja podvodnih mina u obalne

¹⁸Japanci su bili svjesni koliko su ovisili o uvozu te su već 1942. godine počeli s racioniranjem hrane među stanovništvom, dok su namirnice poput kave postale luksuz; Bix 2001: 480.

¹⁹Otok je branilo 20 000 pripadnika japanske vojske i mornarice od kojih se samo nekoliko stotina predalo; Navy Department Library: Battle for Iwo Jima, 1945, <http://webarchive.loc.gov/all/20100407193611/http%3A//history.navy.mil/library/online/battleiwojima.htm> (2. 9. 2018).

²⁰Na američkoj strani nije bilo više od 12 000 poginulih, ali je velik broj trupa bio izbačen iz pogona. Ako dodamo nestale, teško i lako ozlijeđene, žrtve koje su podlegnule od ranjavanja i bolesti te psihološke žrtve, broj se penje na 72 000; Huber 1992: 132.

²¹Tri ključne bitke koje su dovele do uništenja Japanske ratne mornarice: bitka kod Midwaya u lipnju 1942. godine, bitka kod Filipinskog mora u srpnju 1944. godine i bitka kod zaljeva Leyte u listopadu 1944. godine; Bitka kod Midwaya, <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Midway> (6. 11. 2018), Bitka kod Filipinskog mora, <https://www.britannica.com/event/Battle-of-the-Philippine-Sea> (6. 11. 2018), Bitka kod zaljeva Leyte, <https://www.u-s-history.com/pages/h1757.html> (6. 11. 2018).

vode i ušća plovnih japanskih rijeka, koja je utjecala čak i na priobalno ribarenje. Tako okljaštrena, trgovačka je mornarica prestala biti faktor u kalkulacijama obiju strana. Japansko je otočje time došlo pod potpunu opsadu, što je bio posljednji udarac već gotovo posve iscrpljenim resursima zemlje.²²

Loše stanje na svim frontovima natjeralo je Hirohita da počne razmišljati o novoj vladi koja bi mogla završiti rat. U veljači 1945. godine naredio je Kidu da pozove đunšine ne bi li se s njima posavjetovao o daljnjem nastavku rata.²³ *Đunšine* se inače konzultiralo samo prilikom izbora novoga premijera, tako da nam ovaj Hirohitov potez pokazuje koliko je situaciju smatrao ozbiljnom. Sastanci su održani u Carskoj palači tijekom veljače u rasponu od tri tjedna i svaki je đunšin primljen individualno da vojska ne bi posumnjala da se car dvoumi po pitanju nastavka rata. Hirohito se nadao da će mu, jer su sastanci bili tajni i individualni, đunšini dati svoje iskreno mišljenje, ali oni nisu ponudili konkretne odgovore i molili su cara da ne razmišlja o predaji, nego o daljnjem nastavku rata. Car je bio razočaran njihovim odgovorima.²⁴ Fumimaro Konoe bio je jedini koji je ponudio konkretno rješenje: smatrao je da će Japan prije ili kasnije izgubiti rat i da je potrebno što prije pokrenuti pregovore sa Saveznicima, u suprotnom će Japan biti žrtva komunističke revolucije, čiji bi revolucionari *dali pogubiti cara kao što su boljševici pogubili svojega*. Hirohito se slagao s Konoeovim mišljenjem da Japan mora što prije tražiti mir, ali bezuvjetna kapitulacija, na kojoj su Saveznici inzistirali, bila je i dalje neprihvatljiva. Nije dijelio ni Konoeovo paranoično mišljenje da je Japan na rubu komunističke revolucije te se odlučio i dalje osloniti na vojsku i odlučujuću bitku jer mu je to bila jedina nada za opstanak carskoga trona.²⁵

Amerikanci su u ožujku 1945. godine počeli bombardirati japanske gradove napalm-bombama. Tako je prvi bio napadnut Tokio s 9. na 10. ožujka 1945. godine i napad je bio veoma uspješan. 334 bombardera B-29, poznata i kao *supertvrđave*²⁶, izbacila su 1665 tona bombi na grad i oko 80% Tokija nastradalo je od tog napada. Kuće u Tokiju bile su uglavnom drvene i naslonjene jedna na drugu, što je pomoglo brzom širenju vatre. Broj žrtava bio je između 80 000 i

²² Odak, Dinko: Podnijeti nepodnošljivo: kapitulacija Japana 1945., 10. kolovoza 2017. <http://povijest.net/2018/?p=1713> (2. 9. 2018)

²³ U ovom konkretnom slučaju pozvani su bivši premijeri Koki Hirota, Hideki Tođo, Hiranuma Kiičiro, Vakacuki Reidiro, Okada Keisuke te Nobuaki Makino.

²⁴ Shillony 1991: 73.

²⁵ Bix 2001: 489.

²⁶ <http://www.b29-superfortress.com/b29-superfortress-design-development-models.htm> (5. 9. 2018)

100 000, dok je više od milijun ljudi postalo beskućnicima.²⁷ Daljnji su napadi odmah odobreni i tijekom proljeća i ljeta japanski su gradovi bili pod stalnim napadima bombardera. Hirohito je obišao Tokio deset dana nakon napada i bio je potresen razmjerima razaranja.²⁸ Vlada Kuniakija Koisa pala je 8. travnja 1945. godine, sedam dana nakon što su započele borbe na Okinavi.²⁹ Njegov će premijerski mandat ostati zapamćen kao tranzicijski zato što nije uživao potporu vojske, koja je bila sumnjičava prema njemu jer nije bio militarist, a nije imao ni potporu mirovne frakcije jer nije poduzeo konkretne akcije koje bi mogle dovesti do povoljnih mirovnih pregovora.³⁰

2.3 KANTARO SUZUKI I PREGOVORI S SSSR-OM

Koiso je svoju ostavku najavio 4. travnja, što je Kidu omogućilo da se s đunšinima konzultira o novome kandidatu za premijera prije Koisove službene ostavke. Uz odobrenje Hirohita, Kido je tražio kandidata koji će biti prihvatljiv vojsci i završiti rat.³¹ Atmosfera na sastanku bila je napeta. Najnoviji član đunšina Tođo smatrao je da bi novi kandidat trebao biti pripadnik vojske koji bi mogao uspješno pripremiti obranu Japanskoga otočja. Ostali se nisu složili s njim. Bitka za Okinavu tek je započela, ali bilo je malo vjere u pobjedu. Gradovi su bili bombardirani i volja stanovništva za nastavkom rata bila je sve manja. Suzuki Kantaro, koji je prisustvovao sastanku kao predsjednik Državnoga vijeća³², bio je predložen za premijera. Suzuki je bio 78-godišnji admiral koji nije bio aktivan u političkome životu od pokušaja atentata na njega u veljači 1936. godine.³³ Njegova nominacija za premijera potez je mirovne frakcije među đunšinima da stave svoga kandidata. Dobro je znao Hirohita s obzirom na to da je bio glavni dvorski službenik od 1929. do 1936. godine, a njegova je žena sudjelovala u edukaciji mladog Hirohita.³⁴ Upravo je osobna Hirohitova zamolba bila ključna za Suzukijevo prihvaćanje mandata da sastavi novu

²⁷ Pike 2015: 991.

²⁸ Large 1989: 121.

²⁹ Američki marinci iskreli su se na Okinawu 1. travnja 1945 godine. Koiso je službeno dao ostavku zbog neposluha zapovjednika na Okinawi; Frank 1999: 305.

³⁰ Toland 2003: 699.

³¹ Isto 707.

³² Državno vijeće bilo je uspostavljeno 1888. godine kao savjetodavno vijeće caru. Njegova je funkcija za vrijeme Rata na Pacifiku bila minorna, nijednom nije bilo sazvano.

³³ Bilo je to za vrijeme premijerskog mandata Okade Keisukea, koji je bio meta mladih ekstremističkih militarista koji su organizirali državni puč kako bi odstranili političke protivnike vojske. Suzuki, koji je tada obnašao funkciju glavnoga dvorskoga službenika, bio je na njihovoj listi za odstrjel.

³⁴ Hata 2007: 53.

vladu.³⁵ Sličnoga je mišljenja bio i Hirohitov brat, princ Takamacu³⁶, koji je na vijest o njegovu imenovanju odgovorio s optimizmom: *On je najsigurniji izbor jer će postupati točno onako kako mu Njegova Visost kaže.*³⁷ Vojska nije bila zadovoljna odabirom novoga premijera. Bilo im je jasno da je riječ o kandidatu mirovne frakcije (s obzirom na njegovu povijest i odnos s carem), ali ratna se situacija toliko promijenila od zadnjih izbora za premijera da je i vojska trebala biti spremna na kompromise. Da bi podržala Suzukija kao premijera i formiranje njegove vlade, vojska je postavila svoje uvjete: nastavak rata i priprema obrane za američki napad na Japansko otočje, koje je Suzuki prihvatio.

Suzuki je htio završiti rat, ali još nije znao kako će to učiniti i svoju je namjeru krio od vojske do kraja rata³⁸, tako da je javno i dalje bio pobornik nastavka rata, dok je tajno čekao povoljnu priliku ne bi li okrenuo vladu protiv vojske i prema miru. Suzukijev je kabinet uspješno skrivao podjelu u Ratnome vijeću od svjetske i domaće javnosti da Saveznici ne bi dobili dojam da se u japanskom političkom vrhu raspravlja o miru.³⁹ Ratno je vijeće bilo podijeljeno: ministar mornarice ostao je Jonai i on je s premijerom i novim ministrom vanjskih poslova Šigenorijem Togom⁴⁰ činio frakciju za prekid rata; s druge strane ministar rata Korečika Anami, glavni zapovjednik vojske Jošidiro Umezu i glavni zapovjednik mornarice Soemu Tojoda činili su proratnu frakciju. Ratna je frakcija u Vijeću i privatno bila vrlo bliska zato što su sva trojica potjecala iz regije Oita na otoku Kjušu.⁴¹

Suzuki nije znao točno stanje japanske vojske i industrije te je naredio tajniku kabineta Hisacuneu Sakomizu⁴² da provede istragu o japanskoj proizvodnji i preostalim resursima da bi utvrdio koliko Japan još može izdržati u ratu. Sakomizu je za ovu istragu osnovao poseban ured

³⁵ Large 1993: 122.

³⁶ Takamacu (1905–1987), Hirohitov mlađi brat. Tijekom rata služio u Japanskoj carskoj mornarici.

³⁷ Hata 2007: 52.

³⁸ Sredinom lipnja 1945. godine kada se raspravljalo o SSSR-u kao mogućem posredniku za pregovore s SAD-om, Jonai je Kidu kazao da sumnja u Suzukijeve namjere i da je Suzuki u taboru za nastavak rata. Kido je Jonaijeve sumnje prenio Suzukiju, koji mu je dogovorio da je *isti dojam na njega ostavio i admiral*, iz čega je zaključio da je Suzuki sigurno pripadao frakciji za završetak rata. Butow 1954: 72.

³⁹ Tijekom zasjedanja japanskoga parlamenta 10. lipnja 1945. godine premijer Suzuki je službeno zastupao drugačije mišljenje od privatnoga. Pozvao je cijeli Japan na pripremu za iskrcavanje Amerikanaca i proglasio je rat protiv SAD-a svetim ratom. Izvor: New York Times, *Japan's Premier for Fight to Last* 10. VI 1945. 3.

⁴⁰ Šigenori Togo (1882–1950), u dva navrata ministar vanjskih poslova i veliki protivnik rata protiv SAD-a. U Todovu je kabinetu bio prvi ministar i zbog neslaganja s Tođom dao je ostavku 1942.

⁴¹ Hata 2007: 54.

⁴² Hisacune Sakomizu (1902–1977), japanski političar koji je za vrijeme Suzukijeva premijerskog mandata bio tajnik kabineta. Nakon Drugog svjetskog rata pridružio se Liberalnoj demokratskoj stranci.

koji je uključivao vojne i civilne stručnjake iz ministarstava municije, vanjskih poslova te vojske i mornarice. Rezultati te istrage pokazali su da je situacija bila kritičnija nego što je itko mogao očekivati. Zbog nestašice osnovnih potrepština za život, prije svega hrane, patili su i civili i vojnici. Proizvodnja željeza bila je manja od 100 000 tona mjesečno, što je bila tek trećina količine na koju je vlada računala. Nedostatak aluminijske i ugljene smanjio je proizvodnju aviona i municije za 50%. Nadalje, cijeli je prijevozni sustav bio pred kolapsom zbog nedostatka goriva i zbog nedostatka ljudstva koje bi rukovalo teretom, a postajalo je jasno da kroz nekoliko tjedana željeznički prijevoz između gradova više neće biti moguć.⁴³

Sakomicuov izvještaj bio je prezentiran Ratnome vijeću na redovnom sastanku u Carskoj palači 12. svibnja te je diskreditirao tvrdnje vojske da je moguće nastaviti borbu. Proratna frakcija pod novim je okolnostima prihvatila Togov prijedlog da Japan pokrene tajne pregovore s SSSR-om. Bila je to ideja ministra Toga da u pregovorima sa Saveznicima SSSR posluži kao posrednik koji bi garantirao opstanak Carstva. Na prvi bi se pogled moglo zaključiti da je vojska popustila kada je prihvatila pregovore s SSSR-om, ali vojska nije zapravo vjerovala da će ti pregovori biti uspješni, no nadala se da će oni spriječiti ulazak SSSR-a u rat i otvaranje mandžurijske fronte, čiju je mogućnost nagovijestio sam SSSR kada je ministar vanjskih poslova Vjačeslav Molotov 5. travnja najavio da SSSR neće obnoviti svoj pakt o neutralnosti, ali je i izjavio japanskome ambasadoru Naotakeu Satu da će *SSSR poštovati pakt do svoga kraja samo ako ga i Japan bude poštovao*⁴⁴. Ministar vanjskih poslova Šigenori Togo obavijestio je Hirohita o pregovorima s SSSR-om nakon što je Ratno vijeće prihvatilo prijedlog, ali je taj prijedlog bio ratificiran tek 8. lipnja na Carskoj konferenciji. U situaciji kada je jedina nada za izbjegavanje predaje bila odlučujuća bitka na Japanskome otočju, koju je proratna frakcija i dalje zagovarala, car je odlučio dati svoju osobnu podršku pregovorima, ali nije suspendirao pripreme za iskrcavanje.⁴⁵

Japan i SSSR iza sebe su imali nekoliko desetljeća povijesti sukoba za prevlast na Dalekom istoku i vojska je uvijek vidjela SSSR kao protivnika na sjeveru. Sukobi 1939. godine na granicama Sovjetskog Saveza, Mandžurije i Mongolije⁴⁶ nisu prerasli u otvoreni rat i pokazalo

⁴³ Totman 2003: 767.

⁴⁴ Watanabe 2008: 191.

⁴⁵ Large 1989: 123.

⁴⁶ Bitke kod Halkin Gola u Mongoliji. Više o tim bitkama provjeriti na: <https://nationalinterest.org/feature/the-almost-war-1938-1939-russia-japans-nearly-forgotten-13956> (8. 9. 2018)

se da nijedna od dviju sila nije spremna za međusobni sukob, što je vodilo potpisivanju pakta o nenapadanju i neutralnosti u travnju 1941. godine u trajanju od pet godina s opcijom produženja. Njemački napad na SSSR u lipnju iste godine uvjerio je obje strane da do kršenja sporazuma neće doći i Japan se u miru mogao okrenuti planiranju nastavka rata na Pacifiku. Prednost je 1945. godine bila na strani Sovjeta, koji su zbog rata u Europi tehnološki napredovali i predstavljali su najjaču kopnenu silu na svijetu, s tenkovskim i motoriziranim jedinicama koje su uništile Hitlera i njegov borbeni stroj. Kvantuška armija sa svojim nedoraslim i slabo opremljenim snagama nije predstavljala prijetnju sovjetskim snagama. U pripremama za nadolazeće iskrcavanje Amerikanaca na Japansko otočje, Kvantuška armija ostala je bez svog protuoklopnog naoružanja i bez najboljih jedinica.⁴⁷

Sovjetski Savez kao svjetska sila mogao je svojim utjecajem zaštititi Japan od Saveznika i time garantirati opstanak *kokutaija*. Togo je svoj mandat ministra vanjskih poslova uvjetovao slobodnim djelovanjem bez pritiska vojske. Suzuki mu tu slobodu nije mogao garantirati jer bi bilokakvi pokušaji javnih pregovora uzbunili vojsku i srušili vladu. Svi sastanci Ratnoga vijeća i Carske konferencije bili su održavani u tajnosti jer vlada nije željela pokazati da se u samome političkome vrhu raspravlja o predaji. Vojska to nije željela jer su smatrali da bi takve glasine utjecale na pad morala u vojsci i među stanovništvom.⁴⁸ Togo je vjerovao da razgovori mogu uroditi plodom ako Japan bude spreman na teritorijalne ustupke SSSR-u u Mandžuriji, Kini i Sahalinu. Njegovo je uvjerenje u uspjeh pregovora dolazilo iz njegova poznavanja SSSR-a, u kojem je služio kao ambasador od 1938. do 1941. godine te je sudjelovao u uspješnim pregovorima u borbama Japana i SSSR-a na Halkin Golu i u potpisivanju pakta o neutralnosti u travnju 1941 godine. Memorandum prezentiran 14. svibnja Ratnom vijeću kaže da *bi bilo potrebno pojasniti SSSR-u da on svoju pobjedu nad Njemačkom duguje Japanu, s obzirom na to da smo ostali neutralni, i da bi Sovjetima bila prednost pomoći Japanu održati svoju poziciju jer bi im u budućnosti SAD mogao biti protivnik.*⁴⁹

⁴⁷ Toland 2003: 819.

⁴⁸ Informacije koje su novinske kuće mogle objaviti javnosti bile su regulirane Zakonom o nacionalnoj sigurnosti iz ožujka 1945. godine te Zakonom o posebnoj kontroli tiska i publikacija iz prosinca 1941. godine. Novine nisu smjele ići u tisak ako njihov sadržaj prethodno nisu odobrili vladini birokrati; Shillony 1991: 93.

⁴⁹ Toland 2003: 767–768.

Staljin je na Jalti⁵⁰ sa Saveznicima dogovorio da će napasti Japan tri mjeseca nakon završetka rata u Europi. Staljin nije gledao na Japan kao na saveznika, nego upravo suprotno – tražio je teritorijalne ustupke koji bi vratili stanje na Dalekom istoku kakvo je bilo prije Rusko-japanskog rata 1904–1905. godine. Saveznici su mu ponudili puno više nego što mu je Japan mogao ponuditi, zahvaljujući dobrim odnosima između Staljina i Roosevelta.⁵¹ Staljin nije namjeravao obnoviti svoj pakt s Japanom, već je bio u punoj pripremi za napad na Japan. Premda se Hirohito uzdao u pregovore s SSSR-om, oni su se pokazali kao politički promašaj. Japanci, naravno, nisu ništa znali o dogovoru na Jalti, ali japansko je vodstvo pokazalo političku naivnost kada je vlada uvjerala Hirohita da postoji nada za pregovore u teškoj situaciji u kojoj su se nalazili, što samo zrcali koliko je vodstvo bilo izvan dodira sa stvarnošću.

Prvi su sastanci bili održani između sovjetskoga ambasadora Jakova Malika i Kokija Hirota 10. lipnja i nisu bili uspješni zato što je Malik po naredbi iz Moskve odugovlačio.⁵² U konačnici, pregovori Hirota – Malik nisu rezultirali konkretnim odgovorima od Sovjeta, a trajali su do srpnja, kada je Hirohito izgubio strpljenje i naredio privatni sastanak s Konoem, kojega je planirao poslati u Moskvu kao pregovarača. Japanski se ambasador Naotake Sato u Moskvi pokušao sastati s Molotovom, koji je otišao u Potsdam na konferenciju sa Saveznicima. Umjesto Moltova na sastanku se pojavio njegov zamjenik Lozovski. Slično kao i Malik, Lozovski je odugovlačio s odgovorima. Sato, koji je imao drugačiji pogled na pregovore s SSSR-om, u jednom je navratu Togu poručio da je nemoguće da Sovjeti ikako pomognu Japanu u ovome ratu.⁵³ Njegov brzoglasnik poslan 12. srpnja bio je direktan, ali su ga vlada i car ignorirali: *Mirovni sporazum pregovaranjem uz podršku SSSR-a nemoguće je postići. Ako naša zemlja želi prekinuti rat, nemamo druge nego prihvatiti kapitulaciju.*⁵⁴ Sato je uspješno predvidio da će rat završiti, ali je sa svojom prognozom uranio mjesec dana. Pregovori s SSSR-om nastavili su se do sovjetskog napada na Japan 8. kolovoza 1945. godine.

⁵⁰ Konferencija na Jalti održana je u veljači 1945. godine između britanskog premijera Churchilla, američkog predsjednika Roosevelta i generalnog sekretara Sovjetske komunističke partije Staljina. Na njoj je odlučena budućnost poslijeratne Europe i svijeta.

⁵¹ Bix 2001: 505.

⁵² O'Rilley 2016: 108.

⁵³ Bix 2001: 507.

⁵⁴ Toland 2003: 779.

2.4. POTSDAMSKA DEKLARACIJA I ATOMSKE BOMBE

Na Carskoj konferenciji⁵⁵ održanoj 8. lipnja bilo je odlučeno da će se rat nastaviti s naglaskom na ubrzanim pripremama matičnih otoka za američko iskrcavanje.⁵⁶ Proratni članovi vlade predložili su nastavak priprema za obranu i svi su se članovi Konferencije složili. Hirohito je poslije Konferencije komentirao Kido da *mu se čini da su svi na sastanku čekali nekoga drugog da nešto kaže*. Kido se s njim složio odgovorivši mu da *su čekali odluku Njegova Veličanstva*.⁵⁷ Zbog pada Okinave 22. lipnja održana je nova Carska konferencija i Hirohito ju je otvorio ovim riječima: *Svjestan sam odluka donesenih na zadnjoj Carskoj konferenciji o potrebi za velikom bitkom. Međutim, u ovom bih trenutku htio da se odustane od svih prijašnjih odluka i da se pozornost usmjeri na prestanak sukoba*.⁵⁸

Ovo je bilo prvi put da je Hirohito izrazio svoje mišljenje prisutnima na Konferenciji o smjeru nastavka rata. Želio je završiti rat, izgubio je povjerenje u vojsku i koncept odlučujuće bitke te je stao na stranu mirovne frakcije. Kido je tu odigrao ključnu ulogu kada je caru rekao da je upravo on ključna osoba koja bi mogla svojim utjecajem promijeniti stav vojske i preusmjeriti vladu prema miru. Da je to kazao bilo tko drugi osim cara, vojska je mogla tu izjavu pobiti svojim klasičnim optužbama o nepatriotizmu. Vojska je nastavljala inzistirati na borbi do kraja u nadi da će Hirohito kao car opstati, ali kako argumentirati nastavak sukoba osobi zbog koje se sukob nastavlja ako je ta osoba sada izrazila želju za prestankom sukoba? Hirohito je svojom odlukom Suzukijev kabinet preusmjerio od pripreme za savezničko iskrcavanje prema pronalasku načina kako da rat ne završi bezuvjetnom predajom i nestankom *kokutaija*. Hirohito, Kido, Suzuki i ostali članovi neformalne mirovne frakcije nisu bili svjesni da je u srpnju 1945. godine bilo prekasno za pregovore sa Saveznicima. Osim pregovora s SSSR-om, Togo je razmišljao i o pregovorima s drugima posredstvom japanskih ambasada u Vatikanu, Švicarskoj i Švedskoj, ali to je ostalo samo na ideji.⁵⁹

⁵⁵ Carske su se konferencije razlikovale od sastanaka ratnoga vijeća po tome što su se na carskim konferencijama sastajali svi ministri vlade i predstavljali su se zakoni caru koje bi onda potvrđivao.

⁵⁶ Temeljna politika određena na Carskoj konferenciji: *S vječnom odanosti, ujedinjenosti nacije i prednosti naše zemlje izvršit ćemo svoju dužnost i boriti se do samoga kraja da bismo zadržali nacionalnu vlast, zaštitili carsku zemlju i osigurali osnove za budući razvoj Japana*; Butow 1954: 100.

⁵⁷ Hata 2007: 55.

⁵⁸ Isto 58.

⁵⁹ Butow 1994: 89–90.

U srpnju 1945. godine održana je Konferencija u Potsdamu. Saveznici, pobjednici nad europskim fašistima i nacistima, raspravljali su o budućnosti svijeta. Kapitulacija Japana bila je jedna od tema Konferencije. Saveznici su imali jedinstveno mišljenje, a to je da će prihvatiti samo bezuvjetnu kapitulaciju Japana. Za američko je stanovništvo Rat na Pacifiku bio puno važniji od rata u Europi. Japan je bio taj koji je napao SAD i uvukao ih u rat u kojem će sudjelovati jedna cijela generacija. Javno mišljenje bilo je na strani bezuvjetne kapitulacije i totalnoga poraza Japanskoga Carstva te za kažnjavanje cara.⁶⁰

Zahvaljujući Američkoj pomorskoj informacijskoj službi⁶¹, koja je dekodirala japanske sustave šifriranja poruka *JN-25* i *PURPLE*,⁶² Amerikanci su znali za japanske pregovore s SSSR-om, znali su i da je Suzukijev kabinet podijeljen po pitanju nastavka rata i da se vojska nada američkom iskrcavanju na Japan. Nije bilo sumnje da bi iskrcavanje na Japan rezultiralo golemim gubitkom životā na objema stranama i daljnjim nastavkom rata. Projekt *Manhattan*⁶³ bio je završen 13. srpnja uspješnom detonacijom atomske bombe u Novome Meksiku i dvije atomske bombe bile su spremne za uporabu. Predsjednik Truman bio ih je spreman upotrijebiti u slučaju da se Japan i dalje ne želi bezuvjetno predati. U rano jutro 27. srpnja javno je objavljena Potsdamska deklaracija, koju su potpisali kineski, američki i britanski predstavnici. U Deklaraciji se od Japana tražila bezuvjetna predaja svih njegovih snaga, u protivnom mu se prijetilo totalnim uništenjem.⁶⁴ SSSR nije bio uključen u Deklaraciju jer nije bio u ratu s Japanom. Upotreba atomskih bombi nije bila navedena.

⁶⁰ Američka istraživačka tvrtka Gallup je u lipnju 1945. godine proveo anketu među američkim stanovništvom s pitanjem što učiniti s japanskim carem nakon rata, a 77% anketiranih izjasnilo se za neki oblik kazne poput smrtne kazne ili izгона; Hata 2007: 167.

⁶¹ US Naval Intelligence.

⁶² Operacija kodnoga imena Magic američki je pokušaj da se dekodiraju šifrirane poruke koje su Japanci koristili tijekom Drugog svjetskog rata. Američki kriptografi uspješno su dešifrirali dva ključna japanska tajna koda, *JN-25* i *PURPLE*, početkom 1942. godine; Operation Magic <http://www.faqs.org/espionage/Nt-Pa/Operation-Magic.html#ixzz1CvxXZOFg> (9. 11. 2018)

⁶³ Istraživački projekt američke vlade tijekom Drugog svjetskog rata (1942–1945) s ciljem izradbe fizijskog nuklearnog oružja; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60886> (9. 11. 2018).

⁶⁴ *Gigantske kopnene, pomorske i avionske snage Sjedinjenih Američkih Država, Britanskog Imperija i Kine spremne su da zadaju definitivni udarac. Potpuno iskorišćenje naše vojne snage značit će potpuno uništenje japanskih oružanih snaga i posvemašnje razaranje našeg teritorija. Pozivajući se na kapitulaciju u pozivu se upozoruje na to, da se saveznički uvjeti sljedeći: ukloniti one, koji su zapalili ratnu zublju i uspostava novog i mirnog poretka. Dok to ne bude postignuto japanski teritorij bit će okupiran od strane Saveznika da se osigura ograničen japanski suverenitet nad trima najvećim japanskim otocima. Na koncu poziva traži se potpuno vojno razoružavanje Japana i uspostava slobode riječi, savjesti i misli.* Izvor: Vjesnik, Japanu uručen poziv na predaju, nedjelja 29. VII. 1945. 1.

Proratna je frakcija željela Potsdamsku deklaraciju u potpunosti odbiti. Članci 4, 6, 7, i 8 govorili su direktno protiv vojske: nije se samo pozivalo na raspuštanje vojske nego se tražio i vojni sud koji će suditi militaristima za pokretanje rata protiv SAD-a i ratne zločine.⁶⁵ Mirovna je frakcija smatrala da je Potsdamska deklaracija samo ponovljena Kairska deklaracija i isto tako nije bila prihvatljiva jer nije definirala sudbinu cara. Hirohito je bio sličnoga mišljenja iako ju je on generalno smatrao prihvatljivom.⁶⁶ Ratno je vijeće odlučilo da će se Deklaracija ignorirati. Još su uvijek čekali potvrdni odgovor SSSR-a za Konoeov posjet nakon što su 20. srpnja dobili odbijenicu. Posjet je naime bio odbijen zato što Japanci nisu naveli razlog Konoeova dolaska jer nisu željeli najaviti SSSR-u da šalju carsku delegaciju čija je misija zamoliti za diplomatsku pomoć u pregovorima. U japanskim se medijima 30. srpnja pojavio i Suzukijev odgovor na Deklaraciju: *Smatram da je zajednička Deklaracija triju sila ponovljena Kairska deklaracija. Japanska vlada ne smatra da je objava važna i objava će biti ignorirana. Nastavljamo s ratom.*⁶⁷

Japan je svojim ignoriranjem Potsdamske deklaracije sam sebe pretvorio u eksperimentalno polje za testiranje novog oružja. Nekoliko gradova koji su mogli služiti kao potencijalna meta ostalo je pošteđeno u američkim bombardiranjima tijekom proljeća i ljeta 1945. godine. Jedan od tih gradova bila je Hirošima, koja je naposljetku odabrana kao meta prve atomske bombe. Bomba nadimka Little Boy bačena je 6. kolovoza 1945. godine. Grad je izbrisan s lica zemlje, a sveukupno je poginulo više od 100 000 ljudi, što na licu mjesta što od posljedica zračenja desetljećima poslije rata.⁶⁸ Predsjednik Truman izjavio je iz svoga ureda u Washingtonu da je *jedan američki bombarder bacio na japansko uporište Hirošima najjaču bombu svijeta tkz. Atomsku bombu. Ona ima dvije tisuće jače djelovanje od djelovanja britanske bombe od 10 000 kg. Dvije velike tvornice i mnogobrojna manja postrojenja izrađuju ove atomske bombe.*⁶⁹

⁶⁵ 4. Došlo je vrijeme za Japan da odluči želi li i dalje biti u rukama militarista čije su neinteligentne kalkulacije dovele Japansko Carstvo na rub propasti ili će se okrenuti razumu. (...) 6. Autoritet i utjecaj onih koji su prevarili japanski narod navevši ga na svjetski pohod mora biti u potpunosti uklonjen. Inzistiramo na novome poretku čiji je krajnji cilj svjetski mir. Pravde i sigurnosti neće biti sve dok neodgovorni militarizam ne bude potisnut iz svijeta. 7. Dok takav poredak nije ostvaren i dok nema konkretnoga dokaza da je japanska sposobnost da vodi rat uništena, Japan će biti okupiran od strane Saveznika dok se ti uvjeti ne ostvare. 8. Uvjeti Kairske deklaracije bit će provedeni i japanski će suverenitet biti ograničen na matične japanske otoke. Potsdam Declaration, <http://www1.udel.edu/History-old/figal/hist371/assets/pdfs/potsdam.pdf> (9. 11. 2018).

⁶⁶ Large 1988: 124.

⁶⁷ Butow 1954: 148.

⁶⁸ *Trideset i šest sati nakon što je bačena prva atomska bomba na veliko vojno i pomorsko uporište Hirošima na otoku Honšu, ovaj grad još uvijek je pokriven gustim dimom i prašinom. Japanci priznaju da je Hirošima pretrpjela velike štete i skreću pažnju stanovništvu na to, da je eksplozivno djelovanje nove bombe vrlo veliko.* Vjesnik, *Posljedice napada na Hirošimu*, 9. VIII. 1945. 5.

⁶⁹ Citirano iz: Vjesnik, *Japan napadnut t. zv. atomskom bombom na Hirošimu*, 8. VIII. 1945. 1.

Nadalje, Truman u svojoj izjavi navodi da su *Saveznici sada spremni brže i efikasnije uništiti svako poduzeće koje Japanci imaju iznad zemlje u bilo kojem gradu. Neka tu nema zabuna: potpuno ćemo uništiti japansku sposobnost da vodi rat.*⁷⁰

Suzukijev kabinet primio je vijest o napadu na Hirošimu s pomiješanim emocijama. Iako prvotno nisu bili sigurni što se točno dogodilo, Japan je imao i svoje znanstvenike koji su radili na pronalasku atomskog naoružanja. Oni su brzo poslani u Hirošimu i potvrdili su da se radi o napadu atomskom bombom. Vijest o napadu novom vrstom naoružanja vrlo se brzo proširila cijelim Japanom. Amerikanci su nakon napada bacili preko šest milijuna letaka u 47 japanskih gradova obavještavajući stanovništvo o Hirošimi i pozivajući na predaju.⁷¹ To nije bilo prvi put da je SAD upotrijebio propagandu protiv japanskih civila – Amerikanci su se tom taktikom koristili od početka bombardiranja Japana u proljeće 1945. godine. Znali su najaviti svoje sljedeće mete tako da bi dan prije napada na grad bacili letke koji bi najavili napad. Japanska vlast nije to mogla diskreditirati jer su upozorenja iz letaka bila točna.⁷²

Dva dana nakon napada na Hirošimu Molotov, koji se vratio iz Potsdama, pozvao je Sata u Kremlj i u ime SSSR-a objavio rat Japanu. Iako SSSR nije bio potpisnik Potsdamske deklaracije, opravdanje Molotova za objavu rata i kršenje pakta neutralnosti bio je *Saveznički prijedlog Sovjetskom Savezu da se pridruži u ratu protiv Japana i da time doprinese svoj udio za skraćivanje rata, za smanjenje žrtava i uspostavljanje svjetskoga mira.*⁷³ SSSR je i formalno objavio rat Japanu, ali prije negoli je ambasador Sato mogao poslati poruku u Tokio, Sovjeti su mu to onemogućili isključivši telefone i zaplijenivši radioopremu,⁷⁴ tako da je Togo vijest o objavi rata dobio s fronte. Kombinacija šoka napada SSSR-a i atomske bombe na Hirošimu potaknula je premijera Suzukija, u dogovoru s Hirohitom, da hitno sazove Carsku konferenciju.

Carskoj konferenciji 9. kolovoza prisustvovali su svi članovi Ratnoga vijeća, ostali ministri iz Suzukijeve vlade, čuvar tajnog pečata Kido i tajnik Suzukijeva kabineta Sakomicu. Suzuki je otvorio konferenciju izjavivši da je vrijeme da se Potsdamska deklaracija prihvati. Podržali su ga ministar vanjskih poslova Togo i ministar mornarice Jonai. Ministar rata Anami uz potporu Umezua i Tojode nastavio je inzistirati na tome da se odlučujuća bitka može postići na

⁷⁰ Cijela Trumanova izjava: FRUS 1969: 621–624.

⁷¹ Pike 2015: 1030.

⁷² Butow 1954: 206.

⁷³ Citirano iz: Vjesnik, *Sovjetski savez od sutra u ratu sa Japanom*, 9. VIII. 1945. 1.

⁷⁴ Toland 2003: 821.

obalama Japana nakon što se Amerikanci iskrcaju, odbijajući pritom raspravu o predaji. Tvrdio je da ima dovoljno stacioniranih trupa, dovoljno oružja i uskladištenih rezervi i da Amerikanci više neće upotrebljavati oružja poput atomske bombe jednom kad se iskrcaju.⁷⁵ Nadalje, zahtijevao je i četiri uvjeta koja Japan mora tražiti u pregovorima: (1.) opstanak Carstva, (2.) demobilizacija i raspuštanje vojske pod carskim zapovjedništvom bez intervencije stranih sila, (3.) Japan neće biti okupiran i (4.) suđenja za ratne zločine provest će sami.⁷⁶ Tvrdooglavi predstavnici vojske u Ratnome vijeću bili su nepokolebljivi u svojim zahtjevima. Hirohito se, kako je protokol nalagao, nije izjašnjavao i pratio je raspravu. Vijeće je bilo sazvano za 11 sati ujutro i trajalo je do večernjih sati zato što se konsenzus nije mogao postići. Usred sjednice došla je i vijest da je bačena još jedna atomska bomba, ovaj put na grad Nagasaki. Vijeće je još uvijek bilo podijeljeno po pitanju predaje i do dogovora se nije moglo doći. U večernjim satima premijer je pozvao cara da donese odluku pred cijelom Konferencijom o nastavku rata. Taj poziv nije bio ni uobičajen ni legalan – Hirohito Ustav nije dopuštao da se miješa u rad vlade, koja je donosila odluke u ime cara. Ipak, zbog podjele Ratnoga vijeća i zbog situacije u kojoj se Japan našao uslijed napada atomskim bombama i sovjetskog napada trebala je biti donesena hitna odluka. Hirohito, koji je tajno s predstavnicima mirovne frakcije tražio način da Carstvo opstane, pomirio se sa svojom mogućom sudbinom da iz ovoga rata neće izaći kao car, nego kao ratni zločinac i predaju je objavio sljedećim riječima:

Ozbiljno sam razmišljao o trenutnoj situaciji. Jedna je stvar očita: nastavimo li borbu, cijelu ćemo zemlju odvesti u daljnju devastaciju i očajavanje. Ja ne mogu više gledati kako su moji nedužni podanici mučeni u ovome ratu. Ovo su zasigurno uvjeti koji su neprihvatljivi, ali mi to moramo podnijeti. Razmišljam o duhu onih koji su poginuli za mene i za naciju i odražavam svoju nesposobnost da odgovorim na njihovu vjernost. Srce me boli kada pomislim na one koji su časno odradili svoju dužnost i sada se moraju nositi s ovom sramotom. Ali sada je vrijeme kada moramo podnijeti nepodnošljivo i uspostaviti mir u naciji i svijetu.⁷⁷

⁷⁵ Shillony 1991: 78.

⁷⁶ Bix 2001: 501.

⁷⁷ Manichi 1976: 186.

Suzuki se nakon Hirohitova govora nadovezao: *Careva odluka treba biti složna odluka cijele Konferencije.*⁷⁸ Anami, Tojoda i Umezu morali su se pomiriti s odlukom koju je donio car. Nakon Carske konferencije u Suzukijevu se kabinetu raspravljalo o dvama pitanjima. Anami je razmišljao kako vijest o predaji objaviti više od 6 milijuna aktivnih vojnika koji su bili stacionirani po Carstvu. Naime, Anami, Tojoda i Umezu nisu inzistirali na nastavku sukoba samo zbog opstanka monarhije nego i zbog toga što nisu znali kako će vojska reagirati na vijest da će se Japan predati. Vojska je u sklopu indoktrinacije naučavala da je smrt časnija od predaje i da je predaja najveća sramota, stoga je postojala bojazan da bi fanatični pripadnici u Tokiju mogli pokušati izvršiti puč ne bi li spriječili predaju.⁷⁹ Mirovna se frakcija nadala da će carevo direktno obraćanje naciji spriječiti mogući kaos. Suzukija i ostale više je brinulo koja će biti sudbina monarhije nakon što Saveznicima objave prihvaćanje Potsdamske deklaracije jer Deklaracija nije govorila o budućnosti cara i monarhije. Odlučeno je da se direktno kontaktiraju Saveznici, odnosno da im se objavi japanska predaja s umetnutim pitanjem o caru. Japanske ambasade u Švicarskoj i Švedskoj poslale su 10. kolovoza telegram Saveznicima: *Japan prihvaća sve točke Potsdamske deklaracije uz razumijevanje da careva suverenost nije ugrožena.*⁸⁰

Amerikanci su namjerno sastavili deklaraciju prema kojoj je sudbina cara bila neizvjesna. Joseph Grew, bivši američki ambasador u Japanu koji je tu dužnost obnašao 10 godina prije rata na Pacifiku, smatrao je da će predaja Japana biti brža ako u deklaraciji istaknu da će monarhija opstati.⁸¹ Državni tajnik James Byrnes i njegov podtajnik Dean Acheson nisu se slagali s Grewom. Smatrali su da Saveznici ne trebaju ništa garantirati Japanu, nego da se Japan treba predati i završiti rat. Potsdamska deklaracija bila je ultimatum Japanu da ako se ne preda, slijedi mu uništenje. Mekši stav bio je, prema njima, nepotreban i SAD je trebao diktirati uvjete predaje. Acheson je Hirohita vidio kao djelomičnog krivca za rat s obzirom na to da nije spriječio vojsku 1941. godine,⁸² ali na temelju mišljenja nekoliko ljudi nisu mogli procijeniti carevu ulogu u ratu. Predsjednik Truman složio se s Byrnesovim mišljenjem i naredio mu da sastavi odgovor na

⁷⁸ Toland 2003: 836.

⁷⁹ Fanatici u vojsci imali su povijest napada na neistomišljenike na visokim pozicijama u vladi. Premijeri Hamaguči Osači 1930. i Inukai Cujoši 1932. godine bili su žrtva atentata zbog progresivne politike. Puč u veljači 1936. godine je bio najveći pokušaj atentata, ali ovaj puta je bio ciljan na cijelu vladu.

⁸⁰ FRUS 1969: 624.

⁸¹ Grew je 28. svibnja 1945. godine savjetniku predsjednika Trumana poslao izvještaj gdje je naveo svoje razloge zašto se caru ne smije suditi kao ratnom zločincu. Između ostaloga naveo je da *militaristi ne trebaju cara da budu ratoborni niti je Japan ratoboran zbog cara. Njihov militarizam dolazi iz vojske*; FRUS 1969: 545–547.

⁸² Brinkley 1993: 134.

japansko pitanje, pritom ostavivši pitanje cara otvorenim.⁸³ Japanski je telegram bio dobra vijest jer su Japanci pristali na sve točke Potsdamske deklaracije, tako da je državni tajnik Byrnes poslao odgovor koji je potvrdio čvrst stav po pitanju provedbe svih točaka Deklaracije, ali i da je sudbina cara bila u rukama Japanaca, što je bila jedna od točaka Potsdamske deklaracije:

*Od trenutka predaje autoritet cara i japanske vlade bit će podložni Vrhovnom zapovjedniku savezničkih snaga, koji će poduzeti potrebne korake koje smatra prikladnima za izvršenje predaje. U skladu s Potsdamskom deklaracijom, konačni oblik vlasti u Japanu odredit će slobodna volja japanskoga naroda.*⁸⁴

2.4. CAR PRIHVAĆA DEKLARACIJU

Japan je Byrnesov odgovor primio 12. kolovoza ujutro i tijekom 12. i 13. kolovoza vlada je opet vraćena na stanje prije Hirohitove odluke jer Amerikanci nisu jasno definirali sudbinu cara. Ionako izuzetno napetu situaciju pogoršale su glasine da će sljedeći grad koji će biti napadnut atomskim naoružanjem biti Tokio, kao i američki letci koji su bačeni na glavni grad s porukom da je vlada prihvatila deklaraciju. Deklaracija je bila objavljena u svim japanskim novinama, tako da su Japanci znali za proglas. Ono što nisu znali bilo je da je car prihvatio Deklaraciju i to je među vojnicima izazvalo pomutnju. Nekoliko časnika u Tokiju počelo je planirati puč.

Puč je bio usmjeren protiv vlade koja je donijela odluku o predaji. Smatrali su da je vlada prevarila cara i da se rat mora nastaviti. Organizator puča bio je Kendi Hatanaka, vojni časnik. On se nadao da će ga u planiranju puča podržati proratna frakcija u vladi, ali na svoje iznenađenje, nije dobio potporu. Nova Carska konferencija bila je održana 14. kolovoza i na njoj je Hirohito objavio da je njegova odluka o predaji konačna te je naredio snimanje carskoga proglasa kojim će se obratiti naciji i objaviti kraj rata. Anami, koji se nakon carske konferencije 14. kolovoza pomirio s predajom, rekao je svojim časnicima da *protiv naredbe Njegova Veličanstva ne mogu ići jer je to izdaja. Ako se netko planira oglušiti na carsku zapovijed, neka to učini preko mojeg mrtvog tijela.*⁸⁵ Umezu je izjavio nešto slično: *Morate mi oprostiti, ali ja sam*

⁸³ Pike 2015: 1033.

⁸⁴ FRUS 1969: 626.

⁸⁵ Toland 2003: 841.

*naklonjen prihvaćanju Potsdamske deklaracije.*⁸⁶ Bez obzira na to što nisu imali potporu proratnih članova vlade, pučisti su se svejedno odlučili za puč. Pučista nije bilo puno, i radilo se o fanaticima koji se nisu mogli pomiriti s predajom. Napad na Carsku palaču organiziran je u noći s 14. na 15. kolovoza s ciljem uništenja vrpce na kojoj je bio snimljen carev govor u kojem objavljuje predaju i koji je trebao biti emitiran sutradan. Puč nije bio uspješan zato što snimka nije bila pronađena i zato što je general Šinzuiči Tanaka, koji se tu večer nalazio u palači, uvjerio dio pučista da se preda. Puč pokazuje da je strah vrha vojske od reakcija na predaju bio utemeljen, ali to je bio jedini incident koji je vojska pokrenula protiv odluke o predaji. Štoviše, organizirala ga je samo nekolicina časnika i nitko iz tadašnje ili iz bivših vlasti nije pokušao zaustaviti odluku o predaji.⁸⁷

Rano ujutro 15. kolovoza 1945. godine Radio Tokio šokirao je naciju objavom da će se car direktno obratiti naciji točno u podne. Govor koji je objavio predaju Japanskog Carstva bio je emitiran u Japanu i u svim zemljama koje je Japan okupirao i osvojio.⁸⁸ U svome je proglasu o prestanku sukoba 15. kolovoza rekao slično kao i u govoru koji je održao na sastanku 9. kolovoza:

Mojim odanim podanicima: Nakon dubokog razmišljanja o svjetskom kretanju općenito i stvarnom stanju našega Carstva, odlučili smo se na izvanrednu mjeru. Zapovjedili smo našoj vladi da saopći vladama SAD-A, Velike Britanije, Kine i SSSR-a da naše Carstvo prihvaća njihovu zajedničku Deklaraciju.

*Štoviše, neprijatelj je iskoristio nove i veće okrutne bombe, čija je destruktivna moć neprocjenjiva, koje su uzele mnogo nevinih života. Da se nastavimo boriti, to bi dovelo do konačnog kolapsa i uništenja japanske nacije, čak i do istrebljenja čitave ljudske civilizacije.*⁸⁹

U govoru nije spomenuto da se Japan predao, nego je rečeno je bio prisiljen prihvatiti Potsdamsku deklaraciju. I kao službeni razlog predaje navedena je upotreba atomskih bombi. Dva dana kasnije car je objavio još jedan proglas, ovaj put japanskim vojnicima:

⁸⁶ Toland 2003: 841.

⁸⁷ Butow 1954: 218.

⁸⁸ New York Times, *Text of Hirohito's radio rescript*, 15. VIII. 1945. 3.

⁸⁹ *Emperor Hirohito, Accepting the Potsdam Declaration, Radio Broadcast*
<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/hirohito.htm> (17. 11. 2018).

Časnicima i vojnicima carskih snaga: prije tri godine i osam mjeseci objavili smo rat Sjedinjenim Državama i Velikoj Britaniji. Tijekom toga razdoblja naši su se odani vojnici i mornari hrabro borili na neplodnim zemljama i u olujnim vodama na užarenom suncu, pritom dajući svoje živote. Na tome smo im vječno zahvalni.

Sada kada je Sovjetski Savez započeo rat protiv nas, nastaviti rat pod ovim uvjetima ugrozilo bi same temelje Carstva. S time na umu i bez obzira na visok moral Carske vojske i mornarice, potpisat ćemo mir sa Sjedinjenim Državama, Velikom Britanijom, Kinom i Sovjetskim Savezom.⁹⁰

Dva su moguća razloga zašto su bila objavljena dva proglašenja s različitim razlozima predaje. Prvi proglas bio je objavljen na radiju i bio je namijenjen civilima i Saveznicima te je funkcionirao kao službeni proglas predaje. Taj je govor bio presedan zato što je to bio prvi Hirohitov govor u 20 godina i vojska ga je mogla protumačiti kao neprijateljsku propagandu.⁹¹ Drugi proglas nije bio javan, nego je poslan japanskim ratnim stožerima po cijelome Carstvu, a naveo je prihvatljiviji razlog za predaju – napad SSSR-a, od kojega je vojska uvijek strahovala. U trenutku predaje Carska je japanska vojska imala 5,4 milijuna vojnika, od kojih je 2,1 milijun bio u Japanu. Mornarica je brojala 1,8 milijuna vojnika i 2000 pilota kamikaza. Svi su ti vojnici tijekom svoje vojne naobrazbe učili da je smrt časnija od predaje, što su i demonstrirali godinama na frontu.⁹² Sada im je bilo rečeno da se mirno predaju i većina je njih to i učinila. Službeno je Japan bio u ratnom stanju i objava predaje bila je iznenađenje,⁹³ a neki su vojnici objavu gledali kao američku propagandu te nastavili borbu.⁹⁴ Vojsku je zahvatio val *seppuku*-samoubojstava, među njima su bili i ministar rata Anami, koji si je oduzeo život na dan predaje, i Takiđiro Oniši, časnik koji je izmislio koncept kamikaza.⁹⁵ U sljedećih nekoliko tjedana japanska će se vojska na

⁹⁰ *Emperor Hirohito's Surrender Rescript to Japanese Troops* <http://www.taiwandocuments.org/surrender07.htm> (17.11.2018)

⁹¹ Bix 2001: 516.

⁹² Japanci su se tijekom cijeloga rata na Pacifiku borili do zadnjeg čovjeka i zarobljenih japanskih vojnika bilo je malo u odnosu na broj poginulih. Za primjer možemo uzeti bitku na Okinavi, gdje je bilo 100 000 japanskih vojnika. Na kraju bitke broj zarobljenih bio je 4000, i to je uglavnom bilo domaće stanovništvo, Okinavljeni koji su bili mobilizirani u vojsku neposredno prije početka bitke. Svi se ostali navode kao poginuli; Huber 1992: 132–133.

⁹³ Shillony 1991: 100.

⁹⁴ Nema boljeg primjera od poručnika Hira Onode, koji je na filipinskom otoku vodio gerilski rat do 1974. godine; <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/hiroo-onoda-the-last-japanese-soldier-to-give-himself-in-when-i-surrendered-the-past-seemed-like-a-9068009.html> (13. 11. 2018).

⁹⁵ Mainichi 1975: 150

Pacifiku i u Kini predati savezničkim jedinicama bez otpora, dok su borbe bile nastavljene protiv Sovjeta.

U razdoblju između službenog prihvaćanja predaje 10. kolovoza i potpisivanja kapitulacije 9. rujna sukobi u Mandžuriji bili su nastavljani. Sovjetska armija prodrla je duboko u Mandžuriju i zauzela sve strateške pozicije u sljedeća dva tjedna sukoba, te je uništila japanske snage koje su se odbile predati, a ostale su zarobili.⁹⁶ SSSR je stigao sve do sjevernog dijela Korejskoga poluotoka, dok je opravdanje SSSR-a za daljnji prodor bila je njihova *sumnja* u japansko prihvaćanje Deklaracije.⁹⁷ Stanje japanskih trupa bilo je jako loše, što se može vidjeti i prema borbama u Mandžuriji, gdje je elitna Kvantuška armija, osiromašena prebacivanjem velike količine ratne tehnike i svojih najboljih jedinica u Japan kao pripremu za invaziju, pružila slab otpor Sovjetima iako je na papiru u Mandžuriji bilo 700 000 vojnika.⁹⁸ Drugi je svjetski rat završio i sljedećih deset godina Japan će biti pod okupacijom SAD-a. Prvi američki bojni brodovi došli su 28. kolovoza u Tokijski zaljev⁹⁹ da bi pripremili teren za dolazak Douglasa MacArthura, koji će upravljati Japanom do 1950. godine kao glavni zapovjednik svih savezničkih snaga.¹⁰⁰

2.5. HIROHITO I PITANJE KRIVNJE

Hirohito je odigrao ključnu ulogu u okončanju rata u kolovozu 1945. godine. Carske konferencije održane 9. i 14. kolovoza služile su kako bi u kritičnoj situaciji Hirohito iskoristio svoj položaj i prihvatio Deklaraciju te time završio rat. Osim neuspješnoga puča 14. kolovoza, vojska nije napravila veće ekscese zbog odluke o predaji. Zašto Hirohito nije mogao ranije intervenirati i završiti rat? Jedan je od razloga taj što je njegov potez bio protuustavan. To nije bilo prvi put da je Hirohito upotrijebio svoj položaj da riješi neki politički problem. Prvi se put to dogodilo u kolovozu 1929. godine, kada je Hirohito tadašnjem ministru Giičiju Tanaki naredio da dâ ostavku jer nije kaznio časnike koji su izveli atentat na mandžurijskog ratnog diktatora u lipnju iste godine s ciljem da se izazove rat između Japana i Mandžurije.¹⁰¹ Kada su ga 1946. upitali zašto je

⁹⁶ Vjesnik, *Borbe u Mandžuriji još traju*, 20. VIII. 1945. 1.

⁹⁷ Hirohitov poziv na predaju 15. kolovoza nije nigdje naznačio da se vojska mora predati, nego su zapovjednici dobili 17. kolovoza službeni dopis iz vlade da prestanu sa sukobima. SSSR je činjenicu da predaja nije izrijekom spomenuta iskoristio da bi nastavio sukobe u Mandžuriji. Izvor FRUS 1969: 665–666.

⁹⁸ Pike 2015: 10.

⁹⁹ Vjesnik, *Angloameričke sile pristigle u Tokijski zaljev*, 29. VIII. 1945. 1.

¹⁰⁰ Supreme Commander for the Allied Powers, kratica SCAP.

¹⁰¹ Slučaj je poznat kao Huangutunški incident <https://www.britannica.com/biography/Zhang-Zuolin> (20. 11. 2018).

tako postupio, Hirohito je izjavio da taj potez pripisuje svojem tadašnjem neiskustvu.¹⁰² Drugi je slučaj bio za vrijeme puča u veljači 1936. godine kada se tadašnji premijer i kasniji pripadnik neslužbene mirovne frakcije Okada Keisuke¹⁰³ skrivao od pučista, čija je bio meta. Hirohito je, s obzirom na to da nije bilo premijera, naredio da se pučiste uhiti i kazni.¹⁰⁴ Donijeti odluku umjesto vlade nije mu dakle bilo strano, ali ovoga je puta reagirao zato što Japan više nije imao izbora i nije mogao čekati konsenzus vlade jer je Japanu prijetilo uništenje. Bitna razlika između Hirohita i vojske bila je ta što je Hirohito htio kraj rata bez obzira na vlastitu sudbinu. Na objema carskim konferencijama, 9. i 14. kolovoza, stavio je završetak rata ispred svoje budućnosti. Katastrofa koja je prijetila Japanu u kolovozu 1945. godine bila je možda i najveća motivacija za Hirohita.

Ne smije se zanemariti ni ulogu mirovne frakcije, koja je svojim djelovanjem uspjela uvjeriti cara da se rat mora završiti i da ga mora završiti on. Mirovna je frakcija iskoristila njegov status isto kao što je ratna frakcija to radila prije i za vrijeme rata. Ali ne smije se ignorirati ni činjenica da Hirohito rat s anglo-američkim silama nije htio. Prestanak rata bila je Hirohitova želja koju je privatno nekoliko puta izrazio tijekom 1945. godine i premijeru Suzukiju i Kidu, ali slično je razmišljao i 1941. godine. Hirohito je carem postao 1926. godine, kada je na tronu naslijedio svoga oca Taiša¹⁰⁵. Sljedeće je godine bio na polugodišnjem putovanju u Zapadnoj Europi, što ga je učinilo prvim japanskim carem koji je napustio Japan. Na tom putovanju družio se s monarsima u Nizozemskoj i u Velikoj Britaniji te je prilikom pokretanja rata protiv Velike Britanije izrazio žaljenje. Kada je u kolovozu 1939. godine nominirao generala Nobujukija Abea za premijera,¹⁰⁶ car mu je kazao da bi trebao izbjeći daljnje sukobe s anglo-američkim zemljama. Isto je savjetovao i ostale premijere, uključujući i Tođa.¹⁰⁷

Hirohito je bio protiv rata s SAD-om zato što nije vjerovao da se u tom ratu može pobijediti, ali je inzistirao na djelovanju u okvirima ustavne monarhije i time je sva moć bila u

¹⁰² Hirohito je tada imao 28 godina i bio je car tri godine. Kada je Hirohito u jednom razgovoru pitao premijera zašto časnici nisu kažnjeni, između ostaloga je kazao: *Kako bi bilo da ponudiš ostavku?* Kada su Tanaka i cijeli njegov kabinet podnijeli ostavke, Hirohito je bio iznenađen i šokiran zato što je to rekao kao upozorenje, ne kao naredbu; Large 1993: 39.

¹⁰³ Pučisti su okupirali vladino središte u Tokiju u namjeri da ubiju premijera Keisukea Okadu, koji se odupirao militaristima. Okupacija je trajala tri dana, a onda su se pučisti predali.

¹⁰⁴ Watanabe 2008: 261.

¹⁰⁵ Taišo (1879–1926) bio je car od 1912. do 1926. godine. Umro je od upale pluća.

¹⁰⁶ Nobujuki Abe (1875–1953) Japanski general koji je bio premijer od kolovoza 1939 do siječnja 1940 godine. Iako je bio iz vojske, nije zastupao militariste.

¹⁰⁷ Shillony 1991: 37

rukama vlade.¹⁰⁸ Kido u svome dnevniku piše da je car nakon američkog embarga na naftu i željezo i zamrzavanja japanskoga novca u američkim bankama¹⁰⁹ u ljeto 1941. godine bio *pun tjeskobe da bi rat protiv SAD-a bio uzaludan*.¹¹⁰ Kido naknadno piše da je Hirohito učinio sve unutar svojih ustavnih mogućnosti ne bi li spriječio rat s SAD-om. Na Carskoj konferenciji u rujnu 1941. godine odluka tadašnje Konoeove vlade bila je da je rat zbog embarga SAD-a neizbježan. Hirohito je izrazio svoje mišljenje recitirajući *waku*¹¹² koju je car Meidi recitirao prije početka Rusko-japanskoga rata, čime je pozvao na mir.¹¹³ Nadalje, tijekom Carske konferencije održane 1. prosinca 1941. godine, kada je novi Tođov kabinet donio odluku o napadu na Pearl Harbour, Hirohito je na tome sastanku šutio. Na pitanje američkog novinara iz 1946. godine o njegovoj intervenciji da spriječi rat izjavio je:

*Kao ustavni monarh u ustavnom političkom poretku nisam imao izbora nego odobriti odluku Tođova kabineta o ulasku u rat. Da sam odobrio ili nisam odobrio odluku zbog svoga osobnoga mišljenja, bio bih tiranin. Vrlo bih vjerojatno stavio svoj veto na tu odluku da sam mogao vidjeti budućnost. Međutim, došlo bi do velike pobune u zemlji, ljudi oko mene kojima vjerujem bili bi ubijeni, a ni moj život ne bi bio garantiran.*¹¹⁴

Hirohito je nakon propalih pregovora između SAD-a i svoje vlade u listopadu 1941. godine upitao tadašnjega vrhovnog zapovjednika vojske Hađimea Sugijamu¹¹⁵ koliko će dugo Japanu trebati da prevlada Ameriku u slučaju rata, na što mu je general odgovorio da bi bilo potrebno tri mjeseca. Hirohito ga je tada podsjetio da je 1937. isto rekao i za Kinu. Sugijama se pokušao opravdati da je Kina velika, ali mu je car odgovorio: *Ako je Kina velika, ne bi li onda opisao Pacifik kao još veći? S kojim samopouzdanjem tvrdiš da su tri mjeseca dovoljna?*¹¹⁶ Čak i da je Hirohito reagirao da spriječi planove vojske za rat s SAD-om, to bi bilo djelovanje izvan ustavno propisanih granica. Istina je da je imenovao premijere koji su bili iz vojske i koji su bili radikali,

¹⁰⁸ Watanabe 2008: 261.

¹⁰⁹ SAD odlučio se na taj potez zato što je Japan okupirao Francusku Indokinu u srpnju 1941. godine. Te su sankcije bile veliki udarac jer je Japan za proizvodnju ratne tehnike i brodova i za pokretanje istih bio ovisan o uvozu nafte i čelika. Taj uvoz iz SAD-a iznosio je 90%. Premijer Konoe pregovarao je sa Wašingtonom ali nije uspio smiriti situaciju, što je dovelo do njegove ostavke u listopadu. Hirohito je za novoga premijera imenovao Tođa.

¹¹⁰ Large 1993: 106.

¹¹² Japanska pjesma.

¹¹³ Hirohito se odlučio za recitiranje pjesme zato što je htio imitirati svoga djeda Međija. Meidi je sa pjesmom izrazio svoj strah zbog rata sa Ruskim Carstvom i u šanse za pobjedu. Hata 2007: 47.

¹¹⁴ Large 1993: 113–114.

¹¹⁵ Hađime Sugijama (1880–1945) bio je jedan od glavnih lobista za rat Japana s SAD-om. Ubio se u rujnu 1945. godine da bi izbjegao uhićenje.

¹¹⁶ Large 1993: 108.

ali osim formalnosti imenovanja, on ih nije birao, nego su to radili njegovi savjetnici.¹¹⁷ Tako da je Hirohito u konačnici odlučio ne djelovati zbog svoje vjere u Ustav, prema kojem njegovo osobno mišljenje nije bilo važno.

3. OKUPACIJA JAPANA DO KRAJA 1945. GODINE

3. 1. SUOČAVANJE S ISTINOM

U mjesecima koji su uslijedili nakon careva proglašenja o kapitulaciji Japana Hirohito i njegovo vodstvo morali su se suočiti s teškom situacijom u kojoj se nalazilo japansko stanovništvo. Japanski su generali, admirali, političari i ostale osobe bliske japanskome političkom vrhu raspravljali o opstanku Carstva i uporno su se odbijali predati ne bi li Carstvo opstalo, dok su se patnjama vlastitoga stanovništva, koje je najviše patilo zbog njihove politike, rijetko kada bavili. Tijekom rata lagali su javnosti o pravome stanju na bojištu da bi izbjegli unutarnje nemire, ali kako se rat 1945. skoro nastavio na obalama Japana i kako su počela bombardiranja gradova, tako je i unutarnji nemir bio sve više očit. Čak je i car počeo govoriti da ne može više gledati da njegovo stanovništvo pati radi budućnosti monarhije. Kraj je rata velik broj Japanaca primio s olakšanjem. Japan je bio u stalnom ratnom stanju od 1937. godine i otada je životni standard Japanaca svake godine bio sve gori. Posljedica je to koncentriranja militarističkih vlada na rat i ignoriranja stanja među stanovništvom. Japan nije pružio dobar otpor američkim bombarderima, koji su od velikoga napada na Tokio 9. ožujka 1945. godine neprestano napadali japanske gradove cijelo proljeće i ljeto. Dok su proratna i mirovna frakcija raspravljale o tome kako sačuvati *kokutai*, monarhiju i cara, najveće su posljedice tih rasprava snosili upravo civili. Malo je empatije pokazao tek Hirohito na Carskoj konferenciji 9. kolovoza i u objavi predaje 15. kolovoza kad je kazao da je patnja Japanaca u zadnjim mjesecima rata bila njegov razlog predaje, dok su pravi razlozi ostali sakriveni.

Nakon rata situacija je bila katastrofalna, ali je prekinuto ratno stanje i američki bombarderi više nisu svakodnevno nadlijetali japanske otoke uništavajući gradove. Iako su bili spremni dati život za cara, to nije značilo da su Japanci to željeli. To je bila i vrsta dobrovoljne prisile koja je prije svega nametnuta odozgo obrazovanjem i indoktrinacijom te se prosječni Japanac nije imao snage tome oduprijeti. Japanski moral i vjera u pobjedu početkom 1945.

¹¹⁷ Watanabe 2008: 262.

godine bili su visoki, samo je 10% populacije mislilo da će Japan izgubiti u ratu, ali u kolovozu, uslijed bombardiranja Japana i velikih nestašica hrane, poraz je očekivalo 70% populacije.¹¹⁹ Godine koje su uslijedile nakon kraja rata bile su teško razdoblje za stanovnike Japana jer su se u isto vrijeme morali suočiti s borbom za goli život i sustavnim promjenama u državi. S druge strane, nema sumnje da je to teško stanje omogućilo puno lakšu provedbu sustavnih promjena i njihovo prihvaćanje. Propaganda militarista i vojske koja se provodila tijekom japanskoga desetljeća sukoba s neprijateljima igrala je ulogu u oblikovanju kolektivne svijesti naroda. Nakon predaje mnogi Japanci, pogotovo oni koji su izgubili članove obitelji, shvatili su da je njihova smrt bila uzaludna. To je postalo jasno nakon careva proglašenja o predaji i nakon konačne predaje 2. rujna 1945. godine.¹²⁰ Velika većina Japanaca pala je u beznađe i depresiju izgubivši vjeru u vlastitu državu i za velik dio stanovništva počinje svakodnevna borba za preživljavanje.

Zbog američkog bombardiranja japanska je ekonomska infrastruktura bila uništena, a gradsko stanovništvo čiji su domovi uništeni u bombardiranjima postalo je beskućnicima. Broj žrtava u kolovozu se popeo na skoro 10 000 000, a 44 grada izbrisana su s lica zemlje.¹²¹ Uništavanje gradova rezultiralo je migracijama stanovništva iz velikih gradova u manje stradale gradove ili na selo. Prilikom tih selidbi često se odlazilo rođacima ili poznanicima trbuhom za kruhom. Japansko Ministarstvo zdravlja objavilo je 1. studenog 1945. godine da je u američkim bombardiranjima uništeno više od 2 500 000 zgrada, što je bilo oko 17% svih zgrada u cijelom Japanu.¹²² Neishranjenost je bila problem među Japancima i tijekom rata, ali 1945. je nastupila opća glad. Prosječni Japanac dnevno je konzumirao samo oko 1500 kalorija.¹²³ Problemi s nabavkom hrane postali su svakodnevica stanovništvu jer je nestašica hrane svakim danom bila sve gora i cijena hrane nekontrolirano je rasla, zbog čega se razvilo crno tržište hrane uz velik porast kriminala.¹²⁴ Cijena riže 1945. godine bila je 30 puta veća nego što je bila vladina procjena i ljudi su bili prisiljeni davati materijalna dobra poput odjeće, namještaja ili satova u zamjenu za

¹¹⁹ United States Strategic Bombing Survey: *Summary report (Pacific war)* Washington, D.C., 1 July 1946, <https://archive.org/details/summaryreportpac00unit>, 20-21. (20.11.2018)

¹²⁰ Ministar vanjskih poslova Mamoru Šigemicu formalno je potpisao bezuvjetnu predaju Japana na bojnem brodu Missouri 2. rujna 1945. godine, čime je završio Drugi svjetski rat.

¹²¹ Tokijski radio danas je objavio da su 44 japanska grada bila gotovo uništena, a skoro 10 000 000 ljudi je poginulo, bilo ozlijeđeno i postalo beskućnicima kao posljedica savezničkih zračnih napada na Japan tijekom rata. New York Times, *Japan Says Bombs Destroyed 44 Cities, Killed 260,000, Left 9,200,000 Homeless* 24. VIII. 1945. 3.

¹²² New York Times, *2,500,000 Building in Japan Smashed*, 2. XI. 1945. 7.

¹²³ Livingston 1973: 465.

¹²⁴ New York Times, *Shortage of food in Japan Stressed*, 30. VIII 1945. 29.

hranu.¹²⁵ Situacija se bitno pogoršala nakon kapitulacije, i to zbog gubitka Koreje i Tajvana, odakle se riža uvozila u Japan. Godina 1945. donijela je i najgoru žetvu riže još od 1910. s 40% manjim urodima nego prethodne godine.¹²⁶ Problemi s hranom i crnim tržištem trajali su sve do kraja okupacije. Amerikanci su pružali vrlo malo pomoći po tome pitanju, donirajući tek dovoljno hrane da spriječe masovna umiranja od gladi.¹²⁷ Ipak, te su donacije okupatorima digle ugled u očima Japanaca.

Činjenica je da su problemi u Japanu bili veći nego što je bilo tko u japanskom vodstvu bio voljan priznati. Američke trupe i časnici koji su se iskrcali nakon potpisa primirja dijeli su slično mišljenje smatrajući da se Japan nalazi stanju humanitarne katastrofe.¹²⁸ Prema američkim procjenama, životni standard prosječnog japanskoga žitelja 1945. godine bio je 35% lošiji nego 1941. godine, a u ruralnim područjima standard je pao za čak 65%.¹²⁹ Osim pada standarda, Japan je u istom razdoblju izgubio jednu trećinu svog ukupnog bogatstva. Velik dio bogatstva otišao je na dno oceana jer su Saveznici uništili cijelu japansku trgovačku i ratnu flotu.¹³⁰ Tri najveća grada, Tokio, Osaka i Nagoja, uništeni su do neprepoznatljivosti. Preko 60% Tokija i Osake bilo je uništeno, dok je kod Nagoje taj postotak bio preko 80%.¹³¹ Ulice Japana preplavili su ratni veterani, udovice, ljudi bez domova, nezaposleni i siročad. Ljudi su svakodnevno umirali od gladi i neimaštine. Pripadnici društva koji su sa sobom nosili neko breme iz rata bili su stigmatizirani od strane onih koji su imali sreće i izašli iz rata bez posljedica. Jedini cilj koji je prosječni Japanac imao bio je preživjeti dan i nahraniti sebe i svoju obitelj. Japanci su bili toliko zaokupljeni golim preživljavanjem da su prestali pratiti politička zbivanja, što se vidi na primjeru suicida princa Konoa, koji je tri puta bio ministar u vladi. Naime, njegov suicid u prosincu 1945. godine jest bio medijski praćen, ali je imao vrlo slab odjek u javnosti; ljudi su bili previše okupirani preživljavanjem.¹³² Nedostatak hrane, uništeni gradovi i beskućništvo pridonijeli su širenju različitih bolesti. Između 1945. i 1948. godine prijavljeno je više od 650 000 ljudi koji su

¹²⁵ Dover 2000: 91.

¹²⁶ Isto 94.

¹²⁷ MacArthur je imao strogu zabranu materijalne pomoći Japanu, a ako bi pomoć i bila dopuštena, to je bilo pod strogo propisanim uvjetima. Kada je riječ o hrani, pomoć je bila odobrena samo ako se uspješno potvrdilo da Japan nije imao dovoljno hrane ili uvjete da prehrani svoje stanovništvo. Ta je politika nazvana *Policy With Respect to Relief in Japan*; FRUS 1969: 731–734.

¹²⁸ Dover 2000: 44.

¹²⁹ USSBS.

¹³⁰ Dover 2000: 45.

¹³¹ Isto 46.

¹³² Mainichi 1975: 212.

patili od dizenterije, tifusne groznice, boginja i difterije. Od tog broja, službene evidencije izvijestile su o smrti 99 654 ljudi, od kojih je najviše umrlo od tuberkuloze.¹³³ A valja napomenuti da je stvarni broj vrlo vjerojatno bio puno veći jer su u službenim evidencijama bili samo oni koji su potražili pomoć liječnika.

S obzirom na situaciju u kojoj su se Japanci nalazili i nedostatak osnovnih potrepština za život poput hrane, mnogi su se Japanci okrenuli kriminalu. Kriminal je imao podršku velikog dijela populacije jer su se s jedne strane morali okrenuti crnom tržištu kao jednom od izvora hrane, a s druge strane oni koji nisu ništa imali morali su krasti. Odgovor na sve rasprostranjeniju krađu bio je slab. Japanska policija bila je na neki način povezana s vojskom, tako da je proces demilitarizacije utjecao i na policiju. Također, zbog gubitka rata policija je izgubila autoritet koji je imala kao predstavnik vlasti. Ubojstva povezana s neimaštinom ili oportunistom bila su brojna. Na primjer, 1946. godine jednog je *kabuki*¹³⁴ glumca i njegovu obitelj u njihovu domu ubio pisac koji je živio u trošnoj kući na glumčevoj zemlji. Ubojstvo je uslijedilo nakon što je piscu bilo naređeno da se odseli iz te kuće, na što je on izgubio razum. Osim obitelji glumca, pisac je u svom bijesu ubio i dvije sluškinje i na kraju presudio sebi. Obdukcije je pokazala da je pisac patio i od neishranjenosti.¹³⁵ Također, koliko je situacija bila loša, potvrđuje primjer slučaja serijskog ubojice koji je ubio i silovao sedam žena: ubojica je rekao da je svoje žrtve namamio hranom, što je, prema njegovim riječima, bilo više nego lako.¹³⁶

Još jedan problem koji nije pomagao situaciji bio je proces repatrijacije. Izvan Japana, u drugim zemljama donedavnog Carstva, japanske trupe koje su se predale domaćim snagama nisu vraćene u Japan dulje vrijeme. U tim uništenim regijama izvan Japana japanski su vojnici služili kao radna snaga koja je bila prisiljena sudjelovati u obnovama. Odnos prema japanskim vojnicima bio je vrlo loš. Britanci i Amerikanci podnošljivo su se odnosili prema njima, dok su ih Kinezi i Sovjeti tretirali najgore i broj onih koji se nisu vratili iz Mandžurije, Koreje i Kine bio je puno veći u usporedbi s japanskim vojnicima koji su se predali Amerikancima i Britancima. Osim vojnika, velik je broj civila koji su živjeli izvan Japana izbačen iz svojih domova. U Koreji i na Tajvanu Japanci koji su već dvije ili tri generacije živjeli u tim zemljama trebali su se odseliti iz svojih domova u Japan. Razmjena stanovništva i repatrijacija koja se dogodila u Europi dogodila

¹³³ Dover 2000: 103.

¹³⁴ Vrsta japanskog kazališta.

¹³⁵ Dover 2000: 109.

¹³⁶ Mainichi 1975: 212.

se i na Pacifiku, ali je opseg tih razmjena bio manji zbog homogenosti stanovništva. Najviše je u tim premještanjima sudjelovalo japansko stanovništvo i u manjoj mjeri korejsko, koje je bilo preseljeno iz Koreje u Japan, gdje su bili korišteni kao radna snaga. U procesu repatrijacije, vojnici koji su se uspješno vratili svojim domovima često više nisu imali ni dom ni obitelj kojoj bi se vratili. Problematična je situacija bila i s obiteljima koje su čekale da se njihovi muževi, očevi ili sinovi vrate s bojišta. Kada je Hirohito objavio svoju predaju 15. kolovoza 1945. godine, 6,5 milijuna Japanaca bilo je izvan Japana, a od listopada 1945. godine do prosinca 1946. godine u Japan se vratilo pet milijuna.¹³⁸

Proces repatrijacije trajao je sve do 1950. godine, a najviše ga je odgađao SSSR, koji nije htio vratiti japanske ratne zarobljenike ne bi li ih što više iskoristio u obnavljanju svojih uništenih područja.¹³⁹ Repatrijacija je također utjecala na to da broj nezaposlenih uvijek bude visok u godinama nakon završetka rata. Proces demilitarizacije Japana imao je za posljedicu deindustrijalizaciju Japana. Japanska vojna industrija ugašena je u procesu demilitarizacije, što je izazvalo još veću nezaposlenost. Cijela japanska industrija bila je usmjerena na rat i kako je rat završio, tako za mnoge radnike više nije bilo posla.¹⁴⁰ Na deindustrijalizaciju su utjecali i Amerikanci, koji su u bombardiranjima Japana uništili nemalen broj tvornica koje su se mogle prenamijeniti u proizvodnju drugih dobara. Mali vlasnici tvornica koji su bili ovisni o ratnoj industriji više nisu imali za koga proizvoditi i trebali su zatvoriti svoje tvornice ili ih prenamijeniti za mirnodopsku proizvodnju. Tekstilna industrija, koja je bila najveća industrija u Japanu, uspješno je prošla tu tranziciju. Problem tekstilne industrije bilo je loše tržište u kojem poslijeratna situacija nije omogućavala ljudima da troše na nove proizvode. Tekstilna će industrija svoj uspon doživjeti tek nakon što se Amerikanci povuku iz Japana i omoguće ponovno sudjelovanje Japana u svjetskoj trgovini. Prosječnom Japancu koji je živio u uništenim područjima crno je tržište bilo jedan od glavnih izvora osnovnih namirnica za život. Kulinarski pribor, poput lonaca i tanjura, bio je tražena roba na tržištu zbog odredbi vlasti s početka 1945. godine da domovi doniraju svoje limeno posuđe u ratne svrhe. Skladišta tog posuđa nestajala bi,

¹³⁸ Dover 2000: 58.

¹³⁹ Staljin je zadržavanje ratnih zarobljenika nazvao *odmazdom protiv Japana* (Watanabe 2008: 211).

¹⁴⁰ Zakon o nacionalnoj mobilizaciji, donesen 1938. godine, usmjerio je cijelu ekonomiju Japana prema planskome gospodarstvu i većoj centralizaciji privatnoga sektora kroz zaibacu-zadruga. Njih je država kontrolirala sa birokracijom. Zakon je bio donesen radi lakšega upravljanja ekonomijom za vrijeme rata; Quality of Life Under the National Mobilization Law (1938), <http://japanhistorylab.ca/content/quality-life-under-national-mobilization-law-1938> (2. 9. 2018).

da bi ih lopovi potom stavljali na crno tržište. Ljudi koji su svoje posuđe donirali morali su kupiti isto to posuđe, i to za cijenu nekoliko puta veću od uobičajene.

Dok je većina stanovništva kraj rata dočekala u očajnoj situaciji, manjina je tu vidjela priliku za zaradu. Tijekom kaosa u kolovozu 1945. godine znatne količine vojnog materijala i zaliha koje su se gomilale u posljednjim mjesecima rata zbog očekivanog američkog iskrcavanja nestale su iz vojnih skladišta, počevši od lakog naoružanja, municije, benzina, cementa, valjanog čelika, aluminijskog bakra, kositra, radioopreme, boja i ostale vojne opreme, pa se nakon kraja rata roba počela pojavljivati na crnom tržištu.¹⁴² Nestanak te opreme koja je trebala biti upotrijebljena u obnovi zemlje uzrokovao je inflaciju i velike probleme vladama koje su računale na taj materijal. Da bi se ta inflacija pokušala spriječiti, 1946. godine provedene su monetarne reforme, međutim s vrlo malo pozitivnih rezultata. Prosječne plaće radnika bile su niske, često nedovoljne za hranu. Tijekom cijele okupacije zemlje ekonomski oporavak Japana sputavan je mnogim društvenim i ekonomskim problemima, u čemu su određenu ulogu odigrali i okupatori.

Okupacijske snage, predvođene uglavnom Amerikancima,¹⁴³ bile su dočekane sa strahom. Bila je to prva okupacija u povijesti Japana, tako da je strah među stanovništvom bio razumljiv. Zbog godina propagande kojoj su bili izloženi od strane svoje vlade, Japanci su od Amerikanaca očekivali samo najgore. Sliku prosječnog Amerikanca krojio je MacArthur, koji je fotografijom s carem pokazao realno stanje dviju nacija – Japan kao plašljiv i ukočen, a SAD dominantan i opušten. Stacionirane savezničke snage bile su strogo odijeljene od domaćeg stanovništva. Živjeli su u odvojenim stanovima i kućama, ali su imali slobodu kretanja mogućnost komunikacije s Japancima. Djeca su ih lovila zbog čokoladnih pločica *Hershey* i žvakaćih guma *Wrigley*, dok su za tadašnju tinejdžersku populaciju s kojom su bili u dodiru bili i svojevrsni idoli. Posebno za Amerikance prva je poslijeratna vlada organizirala i prostituciju. Amerikanci su prostitutke, koje su bile tradicionalno obučene, nazivali *gejšama*.¹⁴⁴ Američke su se snage uglavnom korektno odnosile prema populaciji u svojoj nadležnosti, iako je to ovisilo od osobe do osobe. Značajan je bio i broj djece nastao u odnosima Amerikanaca i Japanki, koja su kasnije bila diskriminirana u japanskome društvu. Zapadni su se Saveznici ponašali u skladu s donesenim konvencijama o

¹⁴² Dover 2000: 119.

¹⁴³ MacArthur je tražio da okupacijske snage budu sastavljene od Amerikanaca. Od vojnika iz ostalih zemalja bili su stacionirani Australci, Novozelandani, Britanci iz svih zemalja Commonwealtha i Kinezi; FRUS 1969: 762–763.

¹⁴⁴ Bix 2001: 538.

ljudskim pravima,¹⁴⁵ a oni koji su postupali izvan tih okvira bili su kažnjeni. Kontrast između pobijedenih Japanaca, čija je zemlja bila uništena, i Amerikanaca, koji su se, iako su bili okupatori, ponašali opušteno ali disciplinirano, olakšavao je Japancima tešku životnu situaciju. Obje su strane bile svjesne da je u tom trenutku razlika u položaju bila velika te da su Japanci bili poraženi, a Amerikanci pobjednici. Ta je činjenica omogućila mirnu okupaciju i suživot.

Amerikanci su po svim svojim pravima i po svome ponašanju činili povlašteni sloj u društvu. Nemalo ih je pokazalo i stvarni interes za Japan, nudeći pomoć na individualnoj razini. Amerikanci su na japanske poslijeratne vlade vršili stalni pritisak inzistirajući na provođenju reformi. Okupacija Japana bila je također potrebna da bi MacArthur bio siguran da će se provesti potrebne reforme te da bi se Japan mogao vratiti na svjetsku scenu kao demokratska država. Nakon što su se Amerikanci smjestili u svoje nove domove u Japanu, japanska je vlada saznala da će troškove okupacije morati plaćati sami Japanci. Tako je jedan dio proračuna otišao i na održavanje troškova života Amerikanaca, pa je 1945. godine jedna trećina ukupnog japanskog proračuna otišla samo na troškove okupatora.¹⁴⁶

¹⁴⁵ *Universal Declaration of Human Rights*, <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, (26.11.2018)

¹⁴⁶ Dover 2000: 115.

Fotografija Douglasa MacArthura i Hirohita iz rujna 1945. godine. Preuzeto sa: rarehistoricalphotos.com.

3. 2. IZ DIKTATURE U DEMOKRACIJU

Potsdamska deklaracija najavila je sljedeće:

Japan će izgubiti sav svoj carski i prekomorski teritorij, 2. Japanskome narodu njegova sloboda neće biti dovedena u pitanje, 3. Japan će okupirati Saveznici, a oštra pravda bit će izvršena nad vođama koji su zaveli i obmanuli japanski narod te ga naveli da krene u

osvajanje svijeta. Utjecaj i autoritet tih vođa bit će uklonjen iz Japana 'za sva vremena', 4. Vojne snage bit će potpuno razoružane, a ekonomija će biti demilitarizirana, ali nakon određenog vremena bit će joj dopušteno da se vrati sudjelovanju u svjetskoj trgovini, 5. Nova će vlada učiniti sve što je potrebno da se uklone sve mogućnosti za ponovno jačanje ekstremista i militarista i umjesto toga će uložiti sve svoje napore u uvođenje demokratskih standarda u japanski narod, 6. Uvođenje slobode govora, religije i mišljenja te poštivanje ljudskih prava, a okupacija se uspostavi demokratskom odlukom japanskoga naroda odgovorna i miru sklona vlada.¹⁴⁷

Japanski prekomorski posjedi bili su vraćeni državama kojima su bili oteti i političke granice Japana vraćene su na stanje iz 1868. godine.¹⁴⁸ Gubitak Carstva, koje je Japan ekonomski iskorištavao, značio je da Japan treba početi ovisiti o samome sebi. Zbog prijašnje ovisnosti o uvozu i nemogućnosti sudjelovanja u svjetskoj trgovini za vrijeme okupacije, oporavak Japana tekao je sporo jer je Japan siromašna zemlja s malo vlastitih prirodnih bogatstva.¹⁴⁹ U skladu s *Policy With Respect of Relief in Japan*, SAD nije Japanu pružao gospodarsku pomoć. Očajno stanje u kojemu je dočekan kraj rata učinilo je proces oporavka još sporijim. Tek nakon što su Amerikanci napustili Japan i dopustili mu da se opet priključi svjetskome tržištu, počeo je pravi gospodarski oporavak. Douglas MacArthur, koji je bio odabran da bude vrhovni zapovjednik savezničkih snaga¹⁵⁰ u Japanu, sletio je u Japan 30. kolovoza 1945. godine s jasnom zadaćom i ciljevima koje je japansko vodstvo znalo još od proglašenja Potsdamske deklaracije. Japan je trebao proći demilitarizaciju i demokratizaciju društva i Amerikanci nisu namjeravali otići sve dok se to ne provede.¹⁵¹ Ukratko, u Japanu se dogodio paradoks: Amerikanci su japanskom narodu nametnuli svoju vojnu diktaturu i okupaciju s ciljem da se provedu demokratske reforme.

Zadaća koju je MacArthur imao bila je velik izazov. Japan je bio nepoznanica SAD-u i MacArthur doista nije znao što očekivati od Japanaca. Sami su Amerikanci proces demokratizacije Japana gledali kao *pokus s nepoznatim posljedicama*.¹⁵² MacArthur nije pokazao velik interes za individualnog Japanca, ali je bio dosljedan u provođenju točaka Potsdamske

¹⁴⁷ Potsdamska deklaracija <http://www1.udel.edu/History-old/figal/hist371/assets/pdfs/potsdam.pdf> (15. 9. 2018).

¹⁴⁸ Osim Kurila, koji su dodijeljeni SSSR-u, kako je bilo i dogovoreno na Jalti.

¹⁴⁹ Japanska ekonomija bila je ovisna o uvozu sirovina jer svojih nije imala dovoljno i to je kočilo njen razvoj. Za detalje pogledati USSBS.

¹⁵⁰ Supreme Commander for the Allied Powers, ili skraćeno SCAP.

¹⁵¹ New York Times, *Text of White House Statement on Occupation Policy in Japan*, 23. IX. 1945. 3.

¹⁵² Dover 2000: 73.

deklaracije. Ali da bi reforme uspješno proveo, bila je potrebna suradnja s japanskom vladom. Da je suradnja počela dobro, pokazuje telefonski razgovor između MacArthura i zamjenika državnog tajnika SAD-a Deana Achesona od 17. rujna u kojem je zaključeno da će broj trupa koji je planiran za okupaciju Japana u stvarnosti biti puno manji nego što se prvotno očekivalo. Prema mišljenju SCAP-a MacArthura, bit će dovoljno 200 000 vojnika.¹⁵³

Djelovanje japanske vlade bilo je limitirano i u potpunosti ovisno o MacArthuru i njegovim odlukama. Suzukijeva je vlada 15. kolovoza podnijela ostavku i Hirohito je premijerski mandat dao princu Higašikuniju, čiji je cilj bio suradnja sa Saveznicima. Suradnja vlasti i američkih okupacijskih snaga bila je dobra i uzajamna, ali ipak je bilo otpora po pitanju oslobađanja političkih zatvorenika te po pitanju novoga ustava. U ostalim točkama Potsdamske deklaracije i liberalnim reformama vlada je surađivala s MacArthurom. Sukladno reformama, MacArthur naređuje oslobađanje svih političkih zatvorenika te slobodu vjerskoga izražavanja.¹⁵⁴ Šintoizam, japanska inačica budizma koja je od cara napravila božanstvo, bio je državna religija i, prema Ustavu Meiđi, svi su ga Japanci bili dužni prakticirati. Šintoizam je služio i kao sredstvo promoviranja nacionalističkih i militarističkih ideja u državi kroz školstvo, a vjerske je zajednice financirala država. Ukidanje državne religije i vjerska tolerancija proglašene su 10. listopada 1945. godine, dok se car svoga božanskoga statusa odriče 1. siječnja 1946. Vjerska tolerancija omogućila je japanskim kršćanima¹⁵⁵ da slobodno djeluju u društvu. Posebno se to vidjelo u japanskoj politici, gdje je značajan broj javnih osoba i političara bio jedne kršćanske vjeroispovijesti, poput budućeg liberalnog premijera Šigerua Jošide.¹⁵⁶ Kršćanstvo je u Japanu doživjelo rast poslije rata, ne zato što su ljudi masovno počeli prelaziti na kršćanstvo, nego zato što su Japanci koji su potajno prakticirali svoju vjeru sada to radili slobodno i javno. Ipak, broj kršćana u Japanu nije bio jako velik, kako se na prvi pogled čini. Doprinos tome dali su i Amerikanci razorivši središte japanskoga kršćanstva Nagasaki, gdje je velik broj prikrivenih kršćana ubijen u atomskom napadu.

¹⁵³ FRUS 1969: 716–717.

¹⁵⁴ Odluka donesena 5. listopada; FRUS 1969: 737.

¹⁵⁵ Još od kraja 16. stoljeća postojala je značajna zajednica japanskih kršćana koje je država godinama držala u neravnopravnom položaju. O kršćanstvu u Japanu vidi: <https://www.tofugu.com/japan/history-of-christianity/> (16. 10. 2018).

¹⁵⁶ Šigeru Jošida (1878–1967), japanski političar, liberal i najznačajniji premijer Japana nakon Drugog svjetskog rata, koji je za to mjesto izabran pet puta u razdoblju od 1946. do 1954. godine. Za vrijeme njegovih mandata Japan je bio usmjeren na oporavak ekonomije, gospodarski rast i bliske odnose s SAD-om, što je poznato i kao *jošidina doktrina*.

Problem s kojim su Amerikanci bili suočeni pri čišćenju militarista iz javnoga života bio je taj što militaristi nisu djelovali samo u vojsci nego su bili u svim državnim institucijama. Birokrati u ministarstvima koji su radili nekoliko godina ili desetljeća predstavljali su prepreku slobodnim reformama. Bilo je potrebno ukinuti radna mjesta koja su se bavila cenzurom i propagandom, kako radi provođenja procesa demokratizacije tako i radi smanjenja velikog broja zaposlenih u državnim službama. Tako je broj birokrata u Ministarstvu unutarnjih poslova smanjen za 50%, dok su slične reforme bile primijenjene u Ministarstvu pravosuđa i financija, gdje su stariji kadrovi zamijenjeni mlađima.¹⁵⁷ Ministarstvo vojske i mornarice je ukinuto te je zaštita Japana ovisila o snagama SAD-a do 1954. godine.¹⁵⁸ Rad na pisanju novoga ustava počeo je 16. listopada kada su doneseni temelji za promjenu čiji je cilj bio izbaciti autokratske članke u Ustavu Meidi i zamijeniti ih demokratskima. Vlast se birala na izborima, a pravo glasa trebalo je postati univerzalno, a ne samo za muškarce. Nacionalistička retorika iz Ustava Meidi bila je zamijenjena retorikom mira, slobode i vlasti koja proizlazi iz naroda. Uloga cara bila je svedena na imenovanje novih vlada i premijera te na ceremonijalne zadaće prilikom državnih ili tradicionalnih praznika, a caru su oduzeti svi posjedi, kao i božanski status.¹⁵⁹ Japanci su formalno potpuno surađivali u pisanju novoga ustava, ali prvotna verzija toga ustava, koju je MacArthur dobio početkom 1946. godine, nije bila zadovoljavajuća jer je bila tek revizija postojećeg i nije sadržavala temeljite promjene koje su se tražile u Potsdamskoj deklaraciji. Japanska elita koja je surađivala s militaristima i koja nije vjerovala u demokraciju pokušala je utjecati na sadržaj novoga ustava ne bi li se povlaštenu sloj državnog vrha koji je postojao u Carstvu održao, a njihovi posjedi bili sačuvani. To su bili ljudi koji su bili u srodstvu s carem, poput princa Higašikunija, koji je bio Hirohitov stric, ili princa Fumimara Konoa, koji je svoju titulu dugovao činjenici da je bio potomak klana Fuđivara.¹⁶⁰ Nije se radilo samo o povlaštenima nego i o oligarsima koji su profitirali na račun carske države.¹⁶¹ Na kraju su novi ustav napisali Amerikanci i on je ratificiran u japanskome saboru 1947. godine.

¹⁵⁷ FRUS 1969: 742–743.

¹⁵⁸ Oba su ministarstva bila ukinuta do 1954. godine, kada su osnovani JSDGF i JMSDF (japanske samobrambene kopnene i pomorske snage).

¹⁵⁹ Više o reformama ustava vidi: Duss 1989: 156 i Totman 2003: 499.

¹⁶⁰ <https://gw.geneanet.org/jspaetsch?lang=en&n=konoe&oc=0&p=fumimaro> (14. 11. 2018).

¹⁶¹ Telegram MacArthurovog političkog savjetnika Georgea Atchesona tajniku SAD-a Jamesu Byrnesu poslan 15. studenog 1945. godine izvješćuje o otporu vladajućih i povlaštenih po pitanju novoga ustava i demokratskih promjena; FRUS 1969: 854–856.

Amerikanci su vodili proces demilitarizacije Japana i provođenje sudskih postupaka protiv militarista i ekstremista, dok je donošenje ostalih zakona, u skladu sa Potsdamskom Deklaracijom, prepušteno Japancima, ali pod njihovim kontrolom. Proces demobilizacije tekao je vrlo glatko i većih problema nije bilo; japanski su vojnici uglavnom bili demoralizirani jer nisu uspjeli u svojoj zadaći obrane Carstva. U listopadu su žene emancipirane, oslobođeni su politički zatvorenici, među kojima je bio velik broj komunista i socijalista, kurikulum u školama bio je promijenjen te je postao liberalniji i, naravno, iz njega su izbačeni nacionalistički elementi poput poduke o caru kao božanstvu, a osnovani su i prvi sindikati, koji su odmah počeli sa svojim djelovanjem i štrajkovima. Nove su zakone službeno donijeli Japanci i bili su ratificirani u japanskome parlamentu.¹⁶²

Vojska, koja je bila jedan od najvažnijih stupova države i ekonomije, trebala je nestati, a ekonomiju je trebalo, od planske, okrenuti prema slobodnom tržištu. Zakon o nacionalnoj mobilizaciji ukinut je, kao i obiteljske trgovačke korporacije *zaibacu*¹⁶³, koje su restrukturirane u manje kompanije. Promijenjen je oblik proizvodnje iz planskog u slobodno gospodarstvo u skladu s liberalizacijom tržišta, a tvornice i obrti koji su proizvodili vojne potrepštine bili su prenamijenjeni. Zaibacue, koji su svojom veličinom i brojem zaposlenih bili direktno povezani s rastom japanskoga gospodarstva, trebalo je ukinuti, a tvrtke i korporacije koje su ih činile ugasiti i prenamijeniti za potrebe novog, liberalnog tržišta. Politički utjecaj zaibacua na rad državnoga vrha i vojske¹⁶⁴ te njihov velik udio u japanskoj industriji bili su nedopustivi za Amerikance. Te su promjene započele 1945, ali su u potpunosti dovršene tek 1949.¹⁶⁵

Sloboda govora omogućila je velikom broju publicista i novinara djelovanje bez pritiska vojske i radikala. Zanimanja pisca i publicista bila su poslije rata jedna od najbrže rastućih u Japanu, a na scenu su došli autori koji prije nisu imali pravo na slobodno izražavanje svojih stavova. Cenzure je ipak bilo, prvenstveno za one koji su i dalje imali radikalne i militarističke stavove, a nije bila dozvoljena ni kritika prema Amerikancima i njihovoj okupaciji.¹⁶⁶ Izdavačke kuće preživljavale su ponovno tiskajući starije radove i objavljujući nove. Nacume Soseki i

¹⁶² Dover (81: 2000)

¹⁶³ *Zaibacui* su nastali u drugoj polovici 19. stoljeća i specijalizirali su se za pojedine privredne djelatnosti te je njihov rad bio tijesno povezan s radom vlade; Pasarić 2010: 222.

¹⁶⁴ Prema riječima Georgea Atchesona, savjetnika Generala MacArthura u Japanu, *postojala je uzajamna veza između vojske i zaibacua još iz doba Meidija*; FRUS 1969: 825–827.

¹⁶⁵ FRUS 1969: 811–812.

¹⁶⁶ Dover 2000: 180.

njegovo djelo *Kokoro*¹⁶⁷ doživjeli su novi uspjeh, djelomično zbog teme romana, čija je radnja smještena u Japanu na prijelazu stoljeća. Prvi put objavljen 1914. godine, autor je tek u poslijeratno doba stekao popularnost. Sličnu je sudbinu imao Nagai Kafu i njegov roman *Rivalstvo*, koji, kao i *Kokoro*, postaje popularan zbog vremena radnje. Smješten u Tokiju početkom 20. stoljeća, prati živote dviju gejši. Takva su djela postajala popularna zahvaljujući nostalgiji, bila su bijeg u ne tako daleku prošlost. Također, carska cenzura nije dozvolila autorima lijeve orijentacije objavu radova, ali sada su bili *bestselleri*. Marksistički intelektualac Hađime Kavakami, koji je umro početkom 1946. godine, proveo je zadnjih deset godina života u zatvorima zbog svojih stavova. Nakon njegove smrti djela su mu objavljena i postaju popularna. Japanski su komunisti uživali određenu potporu među stanovništvom, no uskoro im je zbog političkih promjena zabranjeno slobodno djelovanje. Do kraja 1945. godine neki od temeljnih zahtjeva Potsdamske deklaracije bili su provedeni. MacArthurov politički savjetnik George Atcheson u pismu predsjedniku Trumanu 4. siječnja 1946. godine javlja da su *postavljene osnove za daljnju demokratizaciju Japana. Sloboda govora i izražavanja, opće pravo glasa, ukidanje zaibacua, agrarna reforma, ukidanje šintoizma kao državne religije, demilitarizacija školstva su u opticaju*.¹⁶⁸

U posljednjim godinama okupacije, koja je trajala do 1952. godine, Japanu su na ruku išle političke promjene na svjetskoj sceni, gdje je SAD-u glavnim protivnikom postalo širenje komunizma po zemljama Trećega svijeta, pa prioritet Amerike postaje sprečavanje širenja komunizma i utjecaja SSSR-a. Okružen komunističkom Kinom¹⁶⁹ i SSSR-om, Japan je zbog svoga geografskog položaja u očima Amerikanaca postao nužni saveznik. Vlada princa Higašikunija i ostale koje su uslijedile nakon prvih slobodnih izbora u travnju 1946. godine te objave novog ustava¹⁷⁰ surađivale su s Amerikancima i provodile politiku koju su im nametnuli. Te su vlade bile bez militarista i nacionalista i sa stranačkim kandidatima, uglavnom liberalima, što je suradnju činilo puno lakšom. Prva poslijeratna vlada princa Higašikunija podnijela je ostavku nakon samo 54 dana djelovanja, a razlog je bio sukob oko oslobađanja političkih zarobljenika 6. listopada.

¹⁶⁷ Na japanskom znači *srce*.

¹⁶⁸ FRUS 1969: 88–92.

¹⁶⁹ Nakon Drugog svjetskog rata u Kini su nastavljeni sukobi između komunista, predvođenih Mao Ce-Tungom, i Koumintanga Čang Kai-Šeka, a završili su 1949. pobjedom komunista i formiranjem Narodne Republike Kine.

¹⁷⁰ Ustav iz 1946. godine (https://www.constituteproject.org/constitution/Japan_1946.pdf?lang=en).

Novi kabinet, uspostavljen 9. listopada, bio je proamerički s pacifistom Kiđurom Šideharom¹⁷¹ kao premijerom. Prioritet Šideharina kabineta bio je *uspostava demokratskih programa, rješavanje problema nestašice hrane, obnova ratom uništenih područja, pomoć nezaposlenima, administrativne, financijske i industrijske reforme*.¹⁷² Oni su uspješno odradili svoj mandat do prvih slobodnih izbora u svibnju 1946. godine, kada je Japanska liberalna stranka, predvođena Šigeruom Jošidom, pobijedila na izborima.

Primjer Jošide, kojeg se smatra jednom od najvažnijih osoba koje su pridonijele japanskom poslijeratnom ekonomskom čudu, pokazuje da su čak i oni koji su u nekom svojstvu sudjelovali u bivšoj vlasti mogli sudjelovati u novoj. Jošidino zalaganje za poslijeratnu blisku suradnju između SAD-a i Japana činilo ga je popularnim među Amerikancima, a kasnije, zbog ekonomskog oporavka, i među Japancima. Bliski politički odnosi između Japana i SAD-a bili su posljedica nametnutih demokratskih reformi i odluke Japanaca da će novi prioritet države biti obnova gospodarstva i ekonomije. Japan se morao suočiti i s posljedicama vladavine nad svojim susjedima. Divljanje japanske vojske po Kini, Indokini, Filipinima i kolonijalni odnos prema Koreji izolirali su Japan na istočnoazijskom području.¹⁷³ Raspuštanje vojske i nemogućnost formiranja vlastite, što je jedna od glavnih točaka Ustava iz 1947. godine, učinili su Japan ovisnim o američkoj zaštiti. Takav je rasplet imao i dobre posljedice za Japance. Gospodarski rast koji je uslijedio u desetljećima nakon rata sigurno nitko nije očekivao pogledamo li situaciju iz 1945. godine. S obzirom na to da je u poslijeratnim godinama američka kultura imala snažan utjecaj na japansku, određeni proces amerikanizacije bio je indirektno nametnut. Izbijanje Korejskoga rata¹⁷⁴ 1950. godine još više zbližava Japan s SAD-om, koji se uključio u rat pod stijegom oružanih snaga Ujedinjenih naroda ne bi li se porazio komunistički sjever. Vojne baze uspostavljene u Japanu bile su nužne za rat. Odnos Amerikanaca prema Japancima tijekom Korejskog je rata postao više saveznički nego okupatorski. Amerikanci službeno napuštaju Japan 1952. godine, dok su otoci Ivo Ćima i Okinava vraćeni 1968. odnosno 1972. godine. Okinavljeni su se referendumom izjasnili da žele biti dio Japanske države.

¹⁷¹ Kiđuro Šidehara (1872–1951), proamerički diplomat i pacifist, služio kao drugi poslijeratni i posljednji premijer pod Ustavom Meidi.

¹⁷² FRUS 1969: 779–781.

¹⁷³ Duus 1989: 11.

¹⁷⁴ Korejski rat izbio je 1950. godine, a vodio se između komunističkoga sjevera, koji je imao podršku Narodne Republike Kine i SSSR-a, te demokratskoga juga, koji je imao pomoć oružanih snaga Ujedinjenih naroda. Završio je 1953. godine te su na korejskom poluotoku nastale dvije države: Sjeverna i Južna Koreja.

3. 3. PITANJE CARA

Nakon što su okupirale Japan, američke su trupe u rujnu, listopadu i studenome 1945. godine uhitile japanske generale, admirale i prijašnje ministre u vladi koji su svojim djelovanjem doveli do pokretanja rata protiv SAD-a i Kine te im je suđeno na Tokijskom procesu od 1946. do 1948. godine.¹⁷⁵ Među uhićenima nije bilo Hirohita, čija je sudbina bila neizvjesna i nagađala se po japanskim novinama. Konoe je Hirohitu predložio da abdicira da bi se spasio od vojnoga suda. Hirohito je i sam razmišljao o abdikaciji, ali su ga njegovi savjetnici odgovarali od toga.¹⁷⁶ Istog trenutka kada je Hirohito postavio novu vladu s Higašikunijem kao premijerom počelo je i Hirohitovo oblikovanje u monarha koji nije mogao utjecati na odluke koje bi donosila vojska u vladi (u nadi da će se zavarati Amerikance), kako bi monarhija opstala, a sva se krivnja s cara skinula ili prebacila na militariste u ratnim vladama.¹⁷⁷ 24. rujna 1945. godine Hirohito je održao svoj prvi poslijeratni intervju, dao ga je američkom novinaru *New York Timesa* i u njemu je okrivio tadašnjega premijera Tođa što je rat Amerikancima objavio tek nakon napada na Pearl Harbour. Izjavio je da on ne bi postupio kao Tođo, čime je za iznenadni napad bez prethodne objave rata okrivio njega.¹⁷⁸

Konačna je odluka bila u MacArthurovim rukama. Ovlasti koje je imao kao SCAP omogućile su mu da upravlja sudbinom cijelog japanskog naroda, uključujući i cara. Tehnički, imao je ovlasti pogubiti cara i prikazati ga kao glavnog krivca za rat, što je američka javnost željela.¹⁷⁹ MacArthur je svojem časniku Bonneru Fellersu, koji je tijekom okupacije služio kao veza između MacArthura i Carske palače, naredio da pokuša doznati koja je bila Hirohitova uloga u započinjanju rata s SAD-om, a koja u završetku rata. Fellers je bio stručnjak za Japan i još prije kapitulacije Japana savjetovao je MacArthuru kako bi car mogao biti iskorišten za

¹⁷⁵ Od osoba koje su spominjane u ovome diplomatskomu radu uhićeni su Hideki Tođo, Koki Hirota, Kuniaki Koiso, Jošidiro Umezu, Šunroku Hata, Koiči Kido, Mamoru Šigemicu i Šigenori Togo. Suđeno im je na Tokijskom ratnom sudu. Na smrt su bili osuđeni Tođo i Hirota, dok su ostali dobili doživotne kazne. Fumimaro Konoe i Hađime Sugijama, koji su trebali biti uhićeni, izbjegli su uhićenja samoubojstvima.

¹⁷⁶ Large 1993: 135.

¹⁷⁷ Bix 2001: 542.

¹⁷⁸ New York Times, *Hirohito Blames Tojo in Interview*, 25. IX. 2018, 1. i 2.

¹⁷⁹ Bix 2001: 544.

uspješnu okupaciju Japana.¹⁸⁰ Ali prije negoli je Fellers uspio dostaviti svoj izvještaj, Hirohito se javio MacArthuru.

Hirohito je na vlastitu inicijativu dogovorio sastanak s MacArthurom 27. rujna 1945. godine. Bio je to prvi u nizu sastanaka u rujnu, listopadu i studenome. Održan je u Carskoj palači iza zatvorenih vrata. Prisustvovali su car, njegov prevoditelj i MacArthur. Detalji sastanka nisu poznati javnosti i jedini su izvor MacArthurovi memoari. Prvo se car obratio generalu: *Došao sam, generale MacArthure, ponuditi sebe sudu sila koje predstavljate, kao osoba koja snosi isključivu odgovornost za svaku političku ili vojnu odluku te djela koja su moji ljudi počinili vodeći rat.* MacArthur je dalje prenosio dojmove:

Bio sam silno potresen i srsi su me prošle do kostiju. Ovo hrabro preuzimanje odgovornosti koje može dovesti i do smrtne kazne, odgovornosti za odluke koje nije donio i koje nije mogao spriječiti, to je mogao reći samo čovjek koji nije bio car po odgovornosti nego i po duši. Tog mi je trenutka bilo jasno da se preda mnom nalazi prvi džentlmen Japana.¹⁸¹

Daljnji sastanci između Hirohita i MacArthura bili su održani u sličnim uvjetima i njihovi razgovori nisu nikada bili objavljeni, ali po MacArthurovim riječima možemo vidjeti da je imao poštovanja prema Hirohиту. Fellers je 2. listopada MacArthuru predao izvještaj o Hirohitovu djelovanju za vrijeme rata u kojem je naveo sljedeće:

Carska objava rata 8. prosinca 1945. godine bila je careva odgovornost, on ju je kao vođa samostalnoga Japana imao pravo dati. Ali ta odluka nije bila rezultat odluke samoga cara. On je izjavio da osobno nije imao namjeru objaviti rat kako ga je (tadašnji premijer Japana) Tođo objavio.

Američki je koncept da ljudi iz bilo koje nacije imaju pravo izabrati svoju vladu. Da se to pravo da Japancima, oni bi izabrali cara kao simboličnog poglavara države. Japanski je narod predan Hirohиту. Njegova objava predaje ispunila ih je srećom jer su tada znali da car nije ničija marioneta. Ne smatraju da je car prepreka liberalnim tendencijama Japana.

¹⁸⁰ Dover 2000: 283.

¹⁸¹ MacArthur 1964: 309.

Po njegovoj naredbi, sedam milijuna japanskih vojnika položilo je svoje oružje i ubrzano se demobilizira. Zahvaljujući njegovoj naredbi izbjegnute su stotine tisuća američkih žrtava. Ako bi se caru sudilo kao ratnome zločincu, opći ustanak bio bi neizbježan.¹⁸²

MacArthur je iskoristio Hirohitov status u Japanu kao sredstvo za uspješno provođenje okupacije. Od svoga dolaska u Tokio krajem kolovoza MacArthur nije napuštao Japan i bio je posvećen tome da okupacija prođe u najboljem redu i da demokratizacija bude uspješna. Suradnja Japana i Amerikanaca bila je izuzetno dobra, uzmemo li u obzir da se samo nekoliko mjeseci prije japanski vojnici nisu htjeli predati Saveznicima, a sada je cijela nacija surađivala s okupacijskom silom. MacArthur je, u skladu sa svojim mišljenjem da se cara ne proziva za ratne zločine i ulogu u ratu, počeo promovirati ideju Japana kao ustavne monarhije u kojoj bi suverenost države proizlazila iz nacije, dok bi careva uloga u demokratskom Japanu bila simboličnog karaktera.

Iako je početkom 1946. godine Hirohitova sudbina još uvijek bila nepoznata, on je na MacArthurovu preporuku počeo aktivnije sudjelovati u javnom životu i time je preoblikovao svoj status u Carstvu. Hirohito je tijekom rata svoju dužnost vršio kao vrhovni zapovjednik vojske i u javnosti se pojavljivao u uniformi i na bijelom konju. Posjećivao je trupe u barakama i mornare u lukama, kao što bi radio svaki car da motivira svoje vojnike.¹⁸³ U svome prvom poslijeratnom pojavljivanju u javnosti, u listopadu 1945. godine, kada je otišao na trodnevno putovanje gdje je posjetio hram Ise i grob svoga djeda Meidija na južnom dijelu otoka Honšu, car se pojavio u civilnoj odjeći, očito promovirajući svoj novi položaj u poslijeratnom Japanu. Slično je učinio u studenome iste godine kada je posjetio Kjoto, prijestolnicu japanskih careva do 1868. godine.¹⁸⁴ Nadalje, na Novu godinu 1946. Hirohito se odriče svoga božanskog podrijetla. Ustav iz 1947. godine oduzeo je Hirohitu mnoge funkcije koje je imao: car više nije bio bog, nego običan smrtnik i više nije imenovao buduće premijere koji će voditi državu, nego su to građani radili sami na slobodnim izborima, na kojima su svi punoljetni Japanci birali svoje predstavnike. Carskoj obitelji bila je oduzeta i imovina, za koju se procjenjuje da bi danas vrijedila 16 bilijuna jena, što je 1945. Hirohita činilo najbogatijim Japancem.¹⁸⁵ Ipak, i dalje je ostao glavni svećenik

¹⁸² B Fellers: *Memorandum to the Commander-in-Chief 2. October 1945.*
http://www.bonnerfellers.com/uploads/B.Fellers_Memo_to_MacArthur_Oct_2_1945.pdf (17. 11. 2018).

¹⁸³ Large 1993: 116.

¹⁸⁴ Bix 2001: 553–554.

¹⁸⁵ Isto 552.

šintoizma i još je uvijek uživao velik ugled među Japancima, a poslijeratne su vlade surađivale s Amerikancima i provodile reforme ne samo zato što im je tako naredio okupator nego i jer je tako želio car. Šigeru Jošida u svojim je memoarima naveo da je *MacArthurovo ponašanje prema carskome tronu učinilo više nego bilo što drugo da ublaži strah koji je bio prisutan kod većine Japanaca po pitanju okupacije* i da je *MacArthurov stav glavna činjenica koja je okupaciju učinila povijesnim uspjehom.*¹⁸⁶

MacArthur se našao na meti kritika zbog svoga odnosa s carem. Među Saveznicima je vladalo mišljenje da bi oni koji su započeli rat trebali biti za to i kažnjeni. Australija i Novi Zeland¹⁸⁷ inzistirali su na suđenju Hirohitsu kao ratnome zločincu, a Velika Britanija i SSSR kritizirali su MacArthurovu upravu nad Japanom u prvim mjesecima okupacije.¹⁸⁸ MacArthurov odnos s carem nije podržavao ni njegov politički pomoćnik Acheson, koji je smatrao da je car ratni zločinac i da monarhija mora biti ukinuta, ali nije mogao ignorirati važnu ulogu cara u uspješnom provođenju okupacije. Svoje je stajalište izrazio u izvještaju predsjedniku Trumanu:

Opcije koje SAD ima uvelike ovise o tome koliko smo spremni dalje uložiti u okupaciju. Ako se odlučimo za sudski postupak protiv cara i ukidanje monarhije, onda je potrebna veća okupacijska sila od one koja je sada prisutna i ona će biti potrebna sljedećih nekoliko godina. Ako nismo spremni, onda možemo nastaviti politiku koju sada provodimo i ponuditi Japancima okvir, a kada se taj okvir ostvari, i povući se ostavljajući Japan svojoj sudbini. Prvi je izbor, po meni, idealan. Ja vjerujem da je car ratni zločinac i da je potrebno ukinuti monarhiju ako Japan ikada misli postati demokratska država. Čak i neki Japanci smatraju da je car imao dovoljno moći da zaustavi rat.

Međutim, okolnosti u kojima se nalazi naša misija sugeriraju da bismo, zasada, trebali nastaviti s drugim izborom. Prva je okolnost demobilizacija naših jedinica u Japanu, koja već sada utječe na našu okupaciju. U ovoj situaciji moram nastaviti koristiti japansku vladu za provođenje reformi. Car je u ovoj situaciji vrlo koristan, japanski ga narod

¹⁸⁶ Yoshida 1962: 51.

¹⁸⁷ Australaska delegacija dostavila je svoje mišljenje o okupaciji Japana američkim vlastima. Između ostaloga kažu da bi Hirohito kao glavni državnik Japana i zapovjednik svih carskih kopnenih i mornaričkih snaga trebao biti odgovoran za ratne zločine i japansku agresiju. FRUS 1969: 651–655.

Novozelandski ministar Patton u brzojavu tajniku Achesonu govori da bi okupacija Japana trebala biti čvršća, a Hirohito osuđen. Isto 720–721.

¹⁸⁸ Bix 2001: 543.

sluša. Car iskreno sudjeluje u provedbi reformi te je pokazao više želje nego ostali oko njega.

Nema sumnje da većina Japanaca želi zadržati cara u bilokakvome obliku. Najjednostavnije rečeno, odnos cara i japanskoga naroda je patrijarhalan, smatraju ga ocem nacije. To je sentimentalna, duboko ukorijenjena emocionalna veza. Suđenje caru izazvalo bi takav rascjep da bi bilo nemoguće naći osobu koja bi mogla formirati održivu vladu.¹⁸⁹

Australski je predstavnik prozvao MacArthura i na suđenje Hirohitu kao ratnome zločincu u Londonu tijekom Komisije za ratne zločine Ujedinjenih naroda 21. siječnja 1946. godine. MacArthurov odgovor stigao je 25. siječnja, nakon njegova prozivanja:

Tijekom istrage o umiješanosti cara u vojne odluke nisu bili pronađeni nikakvi konkretni dokazi koji bi ga mogli povezati s političkim odlukama koje je Japan donio u zadnjem desetljeću. Uloga cara u prošlim japanskim odlukama bila je na preporuku njegovih savjetnika. Neki su vjerovali da ako bi car htio spriječiti namjere dominantne vojne grupe, to bi ga dovelo u stvarnu opasnost. Car je simbol koji ujedinjuje cijeli Japan. Ako bi se caru sudilo, ili bi bio postavljen kao ratni zločinac, bila bi pokrenuta odmazda koja možda ne bi završila stoljećima, ako bi ikada i završila. Lako je moguće da bi bilo potrebno milijun aktivnih vojnika koji bi trebali biti prisutni ovdje godinama. U slučaju pokretanja postupka protiv cara, ove bi odluke bile imperativ.¹⁹⁰

Postoje neki upitnici kada je car u pitanju. Činjenica je da poslijeratne istrage o umiješanosti cara u vojne odluke nisu donijele rezultate koji bi indicirali Hirohitovu umiješanost u ratna zbivanja zato što je većina tih dokaza bila uništena.¹⁹¹ Bez dokaza, jedino kako se Hirohita moglo optužiti za ratne zločine bila su osobna svjedočanstva njemu bliskih ljudi, generala u vladi i ostalih koji su bili u doticaju s Hirohitom ili su bili prisutni tijekom donošenja odluka o budućnosti Japana. Časnik Bonner Fellers, koji je proveo istragu nakon okupacije, ispitaio je ključne osobe; svi su ispitanici rekli da je car nevin i da nije htio rat.¹⁹² Car je izbjegao optužbe i krivnja za rat bila je svaljena na militariste i slabe premijere koji su dopustili prevelik utjecaj vojske, poput Konoa, koji se u prosincu 1945. godine ubio da bi izbjegao uhićenje.

¹⁸⁹ FRUS 1946: 1969 88-92.

¹⁹⁰ Bix 2001: 395-396.

¹⁹¹ Isto 596..

¹⁹² Isto 587.

Poslijeratne ankete koje je proveli Amerikanci među japanskim stanovništvom govore da je većina stanovništva smatrala vojsku krivom za rat.¹⁹³ Ipak, i dan danas postoje sumnje u Hirohitovu nedužnost. Hirohito i japanska vlada nisu se nikada ispričali za zločine počinjene za vrijeme rata. Prilikom Hirohitove smrti 1989. godine tadašnji gradonačelnik Nagasakija Hitoši Motošima prozvao je Hirohita kazavši da je on bio odgovoran za rat i za nuklearni napad na Nagasaki. Japanski je nacionalist u odmazdi počinio atentat na njega.¹⁹⁴

¹⁹³ United States Strategic Bombing Survey: *Summary report (Pacific war)* Washington, D.C., 1 July 1946, <https://archive.org/details/summaryreportpac00unit>, 21. (20.11.2018)

¹⁹⁴ New York Times, *Mayor Who Faulted Hirohito is Shot*, 19. I. 1990. 1,6.

4. ZAKLJUČAK

Japanska je tradicija da se nakon smrti cara razdoblju njegovu vladavine nadjene ime koje najbolje opisuje vrijeme u kojem je carevao. Kada govorimo o Hirohitu, koji je preminuo 1989. godine, njegovo je razdoblje znano kao *showa*, što u prijevodu znači *period briljantne harmonije*. Druga polovica 20. stoljeća, nakon što je Carstvo ukinuto, a američka okupacija završila, odgovara toj posthumnoj tituli, no razdoblje do 1952. godine bilo je sasvim suprotno. Radi li se tu o svjesnom ignoriranju divljanja japanskih vojnika po Aziji i katastrofe koja je uslijedila odnosno o favoriziranju razdoblja ekonomskog prosperiteta ili je u pitanju japanska igra riječi u kojoj bi *showa* značilo razdoblje u kojem je metaforički dotaknuto dno, da bi se nakon toga došlo do uspona u sam svjetski gospodarski vrh? Harmonija po definiciji znači usklađenost ili ravnotežu, a taj opis odgovara razdoblju *showa*, koje se može podijeliti na dva dijametralno suprotna podrazdoblja koja upravo u svojoj suprotnosti održavaju ravnotežu, ali pitanje koje još uvijek ostaje neodgovoreno jest Hirohitova uloga u toj harmoniji. Hirohito je bio pasivan monarh koji nije mogao utjecati na politiku svoje vlade, osim u iznimnim slučajevima kao što je bila kriza u kolovozu 1945. godine kada je intervenirao u rad vlade da bi spriječio rat koji više nije imalo smisla voditi. Ne smije se izostaviti ni utjecaj mirovne frakcije koji je bio ključan u tome da Hirohito na Carskoj konferenciji 9. kolovoza objavi kraj rata svojom intervencijom. Tim potezom nije samo spasio Japan od uništenja, koje je vojska favorizirala umjesto predaje, nego i sebe od mogućih savezničkih optužbi, što je bio i jedan od glavnih razloga zašto se Japan nije želio predati iako su bili bez hrane, mornarice i avijacije.

MacArthurova odluka da se Hirohito poštedi progona bila je politički motivirana odluka donesena iz želje da okupacija Japana bude održiva i da se uvođenje demokratskih reformi uspješnije provede. Pravno su postojali razlozi za njegovo uhićenje i mnogi su htjeli da se Hirohitu sudi, ali to bi učinilo okupaciju Japana nemogućom zbog mogućeg otpora koji bi Japanci pružali Amerikancima. Hirohito je prije svega bio vrhovno japansko božanstvo i suđenje bi ga pretvorilo u mučenika i možda zauvijek uništilo američko-japanske odnose. Japan je danas jedan od najvažnijih američkih saveznika u Dalekom istoku i to se može zahvaliti odluci da se caru ne sudi, bez obzira na to što se Hirohito naknadno odrekao svoga statusa božanstva i što je u Ustavu iz 1947. godine izgubio pravo sudjelovanja u vlasti.

5. POPIS LITERATURE

Knjige

Herbert P. BIX (2001): *Hirohito and the making of modern Japan*, New York, Harper Colins Publishing

Douglas BRINKLEY (1993): *Dean Acheson and the Making of U.S. Foreign Policy*, Palgrave Macmillan

Robert BUTOW (1954): *Japan's Decision to Surrender*, Stanford University Press

John DOVER (2000): *Embracing defeat, Japan in the wake of World War II*, W. W. Norton Company

Peter DUSS (1989): *The Cambridge History of Japan Volume 6*, Cambridge University Press

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: Diplomatic Papers 1945, Volume VI, The British Commonwealth, The Far East, United States Government Printing Office Washington 1969

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: Diplomatic Papers 1946, Volume VIII, The Far East, United States Government Printing Office Washington 1969

Richard B. FRANK (2001): *Downfall: The End of the Japanese empire*, Penguin Books

Ikohuto HATA (2007): *Hirohito: The Showa Emperor in War and Peace*, Nihon University

Thomas M. HUBER (1990): *Japan's Battle of Okinawa, April-June 1945.*, Leavenworth Papers

Stephen S. LARGE (1993): *Emperor Hirohito and Showa Japan*, the Nissan Institute

Jon LIVINGSTON (1973): *Imperial Japan 1800 – 1945*. Pantheon Books

Douglas MACARTHUR (1964): *Reminiscences*, US Naval Institute Press

Staff of Mainichi Daily News (1975): *Fifty years of light and dark, The Hirohito era*, Mainichi newspapers, Japan

Ben-Ami SHILLONY (1991): *Politics and Culture in Wartime Japan*, Oxford University Press

Bill O'RILLEY, Martin DUGARD (2016): *Killing the rising sun*, New York, Henry Holt and Company

Francis PIKE (2015): *Hirohito's war; The Pacific war 1941 – 1945*. London, Bloomsbury publishing

John TOLAND (2003): *The Decline and Fall of the Japanese Empire*, Modern Library

Conrad TOTMAN (2003): *Povijest Japana*, Barbat

Shigeru YOSHIDA (1961): *The Yoshida Memoirs, The story of Japan in Crisis*, Greenwood press

Tsunao WATANABE (2006): *Who was responsible? From Marco Polo Bridge to Pearl Harbor*, the Yomiuri Shimbun

Enciklopedije

Kodansha Encyclopedia of Japan (1983): 1. Izd. Kodansha LTD, Tokyo: Sv. 4

Internetski Članci

Dinko ODAK: *Podnijeti nepodnošljivo: kapitulacija Japana 1945*. 10. kolovoza 2017.
<http://povijest.net/2018/?p=1713>

Novine

New York Times:

10. lipnja 1945.

15. kolovoza 1945.

24. kolovoza 1945.

30. kolovoza 1945

23. rujna 1945.

25. rujna 1945.

2. studenoga 1945.

19. siječnja 1990

Vjesnik:

28. srpnja 1945.

8. kolovoza 1945.

15. kolovoza 1945.

26. kolovoza 1945.

29. kolovoza 1945.

Mrežni izvori

Deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda:

<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>

Japanski ustav Meidi iz 1890. godine:

<http://ryukyu-okinawa.net/downloads/japan-constitution-1889.pdf>

Japanski ustav iz 1947. godine:

https://www.constituteproject.org/constitution/Japan_1946.pdf?lang=

Kairiška Deklaracija:

http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html

Potsdamska Deklaracija:

<http://www1.udel.edu/History-old/figal/hist371/assets/pdfs/potsdam.pdf>

The United States Strategic Bombing Survey Summary Report, The Pacific War:

<http://www.anesi.com/ussbs01.htm#tjepsda>

The United States Strategic Bombing Survey, Japan's Struggle to End the War:

<https://www.ibiblio.org/hyperwar/AAF/USSBS/JapansStruggle/index.html#V>

Mrežne poveznice

www.b29-superfortress.com

www.bonnerfellers.com

www.britannica.com

www.enciklopedija.hr

www.faqs.otg/espionage/

www.history.com

www.independent.co.uk

www.mtholyoke.edu

www.nationalinterest.org

www.ndl.go.jp

www.taiwandocuments.com

www.tofugu.com

www.webarchive.loc.gov

www.ww2days.com

Izvori fotografija

<https://rarehistoricalphotos.com/>